

بازارشناسی استانی (قسمت سوم و پایانی)

مدیریت امور استان های موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی

استان کردستان

سمیرا گلکاران مقدم

(فوق لیسانس اقتصاد، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی)

معرفی استان

استان کردستان یکی از استان های غربی و مرزی کشور است که با کشور عراق از سمت غرب و استان های آذربایجان غربی و زنجان از شمال و استان همدان از شرق و استان کرمانشاه از جنوب هم مرز است. زبان اکثر مردم استان کردی و در بخش کوچکی از مناطق قروه و بیجار نیز به زبان ترکی تکلم می کنند.

استان کردستان دارای ۹ شهرستان سنندج، سقز، بانه، بیجار، مریوان، قروه، کامیاران، دیواندره و سروآباد است. مساحت استان ۲۹۱۲۷ کیلومتر مربع و جمعیت آن در سال ۱۳۷۵، برابر ۱۳۴۶۳۸۳ نفر بوده است. از کل جمعیت استان کردستان ۴۱ درصد در مناطق روستایی و ۵۹ درصد در مناطق شهری ساکن هستند.

آب و هوای استان در تابستان ها خشک و فصول زمستان سرد کوهستانی و در بهار بارانی است. میانگین بارش مرکز این استان به ۳۵۹ میلیمتر در سال می رسد.

استان کردستان طی سال ها با محرومیت بسیار روبرو بوده است و صدمات ناشی از جنگ تحمیلی موجب شده این استان مرزی همچنان یکی از استان های محروم به شمار آید. بر اساس مطالعات انجام شده و بر پایه اطلاعات و آمار سال ۱۳۸۲، استان کردستان با کسب رتبه بیست و هفتم پس از سیستان و بلوچستان، محرومترین استان کشور به شمار می آید. محرومیت این استان نیز در همه ابعاد اجتماعی، نهادی، بازرگانی و اقتصادی است که مویید محرومیت در همه ابعاد توسعه است. به طوری که در بیشتر شاخص های مورد بررسی رتبه بیستم و هشتم را در کشور دارا است.

نقاط قوت

۱- تولید قابل ملاحظه گیاهان دارویی و صنعتی و میوه های نسبتاً منحصر بفرد (توت فرنگی و انگور دیم).

۲- دارا بودن سابقه و تجربه در تولید صنایع دستی (فرش، نازک کاری) و صنایع چوب.

۳- وجود نیروی انسانی جوان، کارآمد، مستعد و علاقمند به فن آوری های نوین

۴- وجود بازارچه های مرزی باشماق مریوان، سیران بند بانه و سیف سقز

نقاط ضعف

۱- فقدان تأسیسات مهار، ذخیره و انتقال آب.

۲- عدم تطابق منابع آب و خاک، نیمه مکانیزه بودن کشاورزی، شیب زیاد، کوچکی و پراکندگی اراضی در مناطق غربی استان و عدم بهره برداری صحیح از منابع پایه.

۳- توسعه نیافتگی بخش صنعت و معدن متناسب با قابلیت های استان.

۴- کمبود تأسیسات و خدمات بازرگانی و گمرکی.

۵- کمبود امکانات و تأسیسات اقامتی و گردشگری.

۶- وجود شبکه های فرسوده آب شهری و روستایی.

۷- فقدان شبکه های جمع آوری فاضلاب در روستاها و ضعف آن در شهرها.

۸- ضعف شبکه های انتقال و توزیع برق.

۹- فقدان شبکه سوخت رسانی مطمئن در بخش های وسیعی از استان.

۱۰- بالا بودن نرخ رشد جمعیت استان نسبت به نرخ میانگین کشور.

۱۱- کاهش بارش های جامد و فصلی شدن بسیاری از رودخانه های جوان استان.

۱۲- بروز پدیده تغییر اقلیم و کاهش بارندگی خصوصاً در نیمه شرقی استان و وقوع خشکسالی های مکرر.

۱۳- پایین بودن سطح مهارت و سواد بیکاران و کمبود نیروی انسانی متخصص.

۱۴- ضعف شبکه ارتباطات جاده ای، ناوگان هوایی و نبود ارتباطات ریلی.

۱۵- پر هزینه بودن احداث راه های زمینی با توجه به کوهستانی و صعب العبور بودن آن ها.

۱۶- ضعف زیرساخت های مخابراتی و خدمات کاربردی.

۱۷- بیکاری شدید و مهاجر فرستی مزمن.

۱۸- بالا بودن بار تکفل و پایین بودن درآمد سرانه (استان در رده ۲۷ ام کشور قرار دارد).

۱۹- عدم توجه کافی به حقوق سرآب استان در پنج حوزه آبی (قزل اوزن، زرینه رود، سیروان، زاب، و کرخه) و روبرو شدن با بی توجهی به درخواست های تخصیص آب و نپذیرفتن مطالعه، یا تصویب طرح ها.

۲۰- بی بهره ماندن از سرمایه گذاری های کلان دولتی و خصوصی و حاشیه ای شدن استان در فرایند توسعه.

۲۱- عدم سرمایه گذاری دولت در صنایع مادر و واسطه ای و ضعف سیاست های حمایتی از سرمایه گذاران بخش خصوصی.

۲۲- تخریب منابع طبیعی و محیط زیست.

۲۳- رشد ناهماهنگ و برنامه ریزی نشده شهرهای سنندج و سقز و وجود پدیده

حاشیه نشینی پیرامون این شهرها و دیگر شهرهای استان.

۲۴- کمبود تأسیسات و امکانات فرهنگی، ورزشی و تفریحی برای گذراندن اوقات فراغت.

۲۵- عدم بهره برداری مناسب و کافی از منابع آب، کمبود آب و بروز مشکلات کیفی در نیمه شرقی استان.

۲۶- عدم توسعه مناسب در زمینه های مرتبط با سلامت بخصوص کمبود امکانات درمانی.

۲۷- پایین بودن سطح فن آوری های در مقایسه با میانگین کشور

۲۸- پایین بودن جمعیت تحت پوشش تأمین اجتماعی.

۲۹- کمبود فضای آموزشی (کلاس درس) به ویژه در مناطق روستایی و بخش های فنی و حرفه ای.

فرصت ها

۱- وجود منابع آب فراوان و قرار گرفتن بر سر شاخه های پنج حوزه آبخیز مهم کشور.

۲- وجود منابع غنی جنگل و مرتع و قابلیت توسعه پذیری این منابع.

۳- آب و هوای مناسب برای کشت انواع محصولات کشاورزی و انجام فعالیت های پرورش دام و طیور، آبزیان، زنبورداری و بر خورداری از ذخایر ارزشمند ژنتیکی دام.

۴- قابلیت توسعه باغداری در سطح استان.

۵- قابلیت توسعه اراضی زیر کشت آبی در دشت ها و نقاط مستعد استان.

۶- وجود ذخایر غنی و متنوع معدنی فلزی و غیر فلزی خصوصاً طلا، سنگ های ساختمانی و ...

۷- موقعیت مناسب جغرافیایی ناشی از استقرار بر محور شمال غربی - جنوب غربی کشور و هم مرزی با کشور عراق و امکان توسعه مبادلات با این کشور و نیز توان تبادل انرژی برق با این کشور.

۸- برخورداری از عرصه ها و چشم اندازهای طبیعی و جاذبه های فرهنگی، تاریخی و گردشگری.

۹- قابلیت احداث نیروگاه های آبی کوچک با توجه به منابع آب های سطحی و توپوگرافی استان.

۱۰- ظرفیت های مناسب فرهنگی، اجتماعی و نیروی انسانی سازگار با نوآوری و توسعه.

۱۱- شرایط بسیار مناسب برای ایجاد منطقه آزاد تجاری.

چالش ها

۱- بالا بودن نرخ رشد جمعیت استان نسبت به نرخ میانگین کشور

۲- کاهش بارش های جامد و فصلی بودن بسیاری از رودخانه های جوان استان

۳- بروز پدیده اقلیم و کاهش بارندگی مخصوصاً در نیمه شرقی استان و وقوع خشکسالی های مکرر

هدف های بلندمدت

با توجه به قابلیت های تنگناها و مسائل موجود، توسعه استان بر پایه رشد و توسعه بخش های کشاورزی، صنعت و معدن، و گردشگری استوار خواهد بود؛ بدین ترتیب اهداف بلندمدت توسعه استان عبارتند از:

۱- توسعه هماهنگ شهرهای متوسط و کوچک استان و جلوگیری از قطبی شدن نظام شهری.

۲- توسعه و بهره برداری از منابع آب های سطحی و حفاظت از حوزه های آبخیز استان.

۳- توسعه و نوسازی زیرساخت های کشاورزی و دامپروری استان متناسب با ظرفیت آب در استان و برنامه های مدیریت منابع آب حوضه آبریز.

۴- حفاظت، احیاء، توسعه و بهره برداری اصولی از منابع طبیعی (جنگل و مرتع) و مزیت های محیطی استان در راستای نیل به توسعه پایدار.

۵- توسعه بخش صنعت و دادن نقشی مناسب با پتانسیل های استان در تقسیم

کار ملی.

۶- توسعه و گسترش خدمات بازرگانی.

۷- فراهم نمودن بسترهای لازم جهت استفاده از قابلیت های گردشگری استان.

۸- تقویت شبکه های زیربنایی (ارتباط زمینی و هوایی، انرژی، ارتباطات) و حمایت از تولید پراکنده برق در قالب نیروگاه های برق آبی کوچک.

۹- مهار آب های سطحی استان با احداث سدهای ذخیره ای و تنظیمی بزرگ و کوچک و سایر تأسیسات لازم زیر بنایی در بخش آب.

۱۰- ارتقاء سطح مناطق حفاظت شده استان تا سطح میانگین کشوری به منظور

حفظ ذخایر ژنتیک و گونه های با ارزش گیاهی و جانوری.

۱۱- جذب و نگهداری منابع انسانی و شناسایی نیروهای کار آفرین استان و افزایش مشارکت نیروهای محلی در مدیریت توسعه استان.

۱۲- ارتقاء شاخص های توسعه انسانی.

۱۳- افزایش ظرفیت های آموزش عالی با اولویت دادن به نیازهای استان.

۱۴- ارتقاء سطح پوشش تحصیلی دوره راهنمایی و متوسطه تا سطح میانگین کشوری.

۱۵- افزایش ضریب نفوذ تلفن ثابت، همراه و کاربری اینترنت تا سطح میانگین کشور و توسعه دیتا در شهرها و روستاهای بالای ۲۰ خانوار.

۱۶- توسعه، گسترش فعالیت های اکتشافی و استخراج معادن با تسهیل شرایط سرمایه گذاری و ایجاد انگیزه برای سرمایه گذاران.

۱۷- بهره گیری از قابلیت مبادلات مرزی با کشور همسایه.

۱۸- نهادینه سازی بهره وری و افزایش آن در بخش های اقتصادی و عوامل تولید.

۱۹- ارتقای نقش ورزش در تأمین سلامت جسمی و روحی و تقویت توانمندی های افراد و گروه های اجتماعی.

۲۰- توانمندسازی بخش تعاونی برای ایفای فعالیت های گسترده و اداره بنگاه های اقتصادی بزرگ.

راهبردهای بلندمدت

۱- نوسازی مراکز زیست و فعالیت در دشت های استان با رویکرد توسعه یکپارچه فعالیت ها.

۲- محدود نمودن کشت دیم در مراتع و اراضی شیب دار و توسعه و حفاظت از عرصه های جنگلی و مرتعی.

۳- حمایت از کشت های تخصصی و دارای مزیت استان و ارتقاء کمی و کیفی محصولات کشاورزی برابر با استانداردهای ملی و جهانی.

۴- توسعه دامپروری صنعتی و بهبود دامداری های سنتی.

۵- تشویق، حمایت فنی، تخصصی و سرمایه ای از نوآوران و کارآفرینان.

۶- مطالعه و اجرای کامل و اصولی طرح های مهندسی رودخانه به منظور حفاظت ساختمان رودخانه، پیشگیری از فرسایش و استفاده های گردشگری و ورزشی.

۷- ایجاد رشته های علمی تخصصی (تحصیلات تکمیلی) در مراکز آموزش عالی متناسب با اولویت های توسعه استان.

۸- ایجاد مراکز تحقیق و توسعه به منظور نوآوری و بهبود محصولات در واحدهای تولیدی.

۹- توسعه و تجهیز شبکه های زیربنایی متناسب با اولویت های استان.

۱۰- اصلاح شیوه های تولید و بازاریابی صنایع دستی با تأکید بر بهبود کیفیت.

۱۱- گسترش صنایع استان با اولویت صنایع کانی فلزی و غیر فلزی به ویژه سنگ های تزئینی و صنایع تبدیلی کشاورزی و دامی، غذایی، نساجی و پوشاک، تولید چرم و محصولات چرمی، شیمیایی.

۱۲- توسعه زیربنای، تأسیسات، و امکانات گردشگری و سیاحتی و ایجاد قطب های گردشگری با توجه به جاذبه های استان و حفظ و احیاء آثار فرهنگی و تاریخی استان.

۱۳- ارتقاء کیفیت زندگی در شهرهای استان.

۱۴- تجهیز و تقویت شبکه های خدمات بازرگانی استان.

۱۵- مهار، ذخیره سازی، انتقال و پمپاژ آب های سطحی به دشت های مستعد استان.

- ۱۶- توجه به توسعه آبروی پروری در مطالعات و طرح های اجرایی بخش منابع آب.
- ۱۷- ایجاد صنایع سرمایه ای توسط دولت به منظور تحقق اصل توازن منطقه ای در سطح ملی.
- ۱۸- بستر سازی مناسب جهت جذب سرمایه های خارجی و داخلی.
- ۱۹- ارتقاء سطح خدمات برتر در شهر سنندج تا سطح ملی، در راستای تقویت نقش ملی منطقه ای جهت تأمین نیازهای توسعه استان.
- ۲۰- تقویت شهر سنندج به منظور ایفای نقش مرکزیتی در استان و جلوگیری از افزایش جمعیت آن از طریق تقویت شهرهای اقماری.
- ۲۱- گسترش فعالیت های فرهنگی و تقویت تشکل های غیردولتی و جذب سرمایه های خصوصی و تعاونی در فعالیت های فرهنگی و هنری.
- ۲۲- ایجاد سازوکارهای لازم و حمایت از افزایش بهره وری در بخش های اقتصادی و عوامل تولید.
- ۲۳- ریشه کنی فقر شدید و گرسنگی و بهره مندی همگانی از مواهب توسعه اقتصادی و اجتماعی.
- ۲۴- حمایت مؤثر از تشکیل و توسعه تعاونی ها و ایجاد و گسترش شهرک ها و مجتمع های تعاونی.

کرمان

الهام پیروز

(فوق لیسانس جغرافی، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی)

معرفی استان

استان کرمان با مساحتی در حدود ۱۸۰۸۳۶ کیلومتر مربع بین ۲۶ درجه و ۲۹ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۵۸ دقیقه عرض شمالی و ۵۴ درجه و ۲۱ دقیقه تا ۵۹ درجه و ۳۴ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار گرفته است. حد شمالی استان کرمان به استان های خراسان جنوبی و یزد و حد جنوبی به استان هرمزگان، حد شرقی به استان سیستان و بلوچستان و حد غربی آن به استان فارس محدود است.

استان کرمان با دارا بودن حدود ۱۱ درصد از مساحت کشور، بخش وسیعی از بیکره جنوب شرقی فلات مرکزی ایران را می پوشاند و به واسطه آن کلیه فعل و انفعالات پیچیده و خشن طبیعی مربوط به شرایط آب و هوایی خشک کویری را دارد. اما از آنجایی که دو سوم این سرزمین را گوه ها می پوشانند، وجود گستره وسیع ارتفاعات از نفوذ و تسلط کامل شرایط مرگبار کویر لوت بر پهنه کرمان تا حد قابل ملاحظه ای کاسته است.

جمعیت استان طبق سرشماری سال ۱۳۷۵ برابر، ۲۰۰۴۲۲۸ نفر گزارش شده است و در سال ۱۳۸۰ طبق برآورد جمعیت مرکز آمار ایران این رقم به ۲۱۷۴۲۷۸ نفر رسیده است. حدود ۵۳/۹ درصد مردم استان شهرنشین و ۴۷/۱ درصد جمعیت استان در روستاها ساکن می باشند.

استان کرمان دوازدهمین استان توسعه یافته کشور است و مزیت عمده آن در شاخص های اقتصادی است که با کسب رتبه نهم جزو ۱۰ استان برتر کشور است. این استان در شاخص های نهادی دارای رتبه یازدهم و در شاخص های اجتماعی دارای رتبه پانزدهم کشور است. اولویت های استان را می توان در شاخص های زیر جستجو نمود:

سهم هزینه ای ۲۰ درصد فقیرترین خانوارها در استان (۲۴)، عکس نرخ تکفل (۲۰)، نسبت جمعیت دارای هزینه بالای یک دلار در روز (۱۸)، امید به زندگی (۱۹)، سهم هزینه خوراکی به نان خانوار روستایی (۱۷)، تعداد پزشک به ازای هر صد هزار نفر (۲۵)، درصد دانش آموزان مدارس تیزهوشان (۲۶)، نرخ باسوادی روستاها (۱۸)، شاخص امنیت مالی (۲۳)، شاخص امنیت روانی (۲۲)، جمعیت ساکن از کل جمعیت (۲۳).

تعداد کمباین به مساحت اراضی کشاورزی (۲۵)، درصد خانوارهای شهری استفاده کننده از رایانه (۱۹)، نسبت راه های اصلی به مساحت استان (۲۶)، ضریب نفوذ تلفن ثابت (۱۷).

نقاط قوت

- وجود منطقه آزاد سیرجان در استان
- جاذبه های توریستی استان از جمله آرگ بم
- دارا بودن مزیت نسبی در تولید محصولات زراعی
- وجود مراکز تولید صنایع دستی از جمله فرش، گلیم بافی، پته دوزی، عریض بافی، قلم زنی
- وجود زیرساخت ها بازرگانی و ارتباطی مناسب از جمله فرودگاه های متعدد در استان، نزدیکی به بندرعباس، وجود راه آهن
- وجود صنایع کارخانه ای از جمله خودروسازی، سرامیک و کاشی، بسته بندی
- دارا بودن ۱۳ شهرک صنعتی که در رشته های مواد غذایی، نساجی، سلولوزی، شیمیایی، کانی غیرفلزی، برق و الکترونیک و خدمات فعالیت می نمایند.
- وجود مراکز استخراج مواد کانی
- استقرار چهار گمرک در استان
- نزدیکی به استان های هرمزگان و سیستان و بلوچستان
- مزیت نسبی در تولید محصولات کشاورزی از قبیل خرما، مرکبات و ...
- پایین بودن نرخ بیکاری
- وجود چهار فرودگاه بین المللی
- بالا بودن سهم صادرات صنعتی از کل صادرات
- برخورداری از حمل و نقل ریلی
- مزیت در تولید و صادرات پسته

- کشت محصولات میوه های دانه دار از جمله سیب، گلابی و به، کشت محصولات هسته دار از جمله زردآلو، قیسی، آلبالو و هلو، کشت محصولات دانه ریز از جمله انگور و توت فرنگی، کشت محصولات میوه های خشک از جمله بادام، گردو، فندق، کشت محصولات سردسیری از جمله زرشک و سماق و کشت محصولات نیمه گرمسیری از جمله پرتقال، نارنگی، لیمو ترش
- فعال بودن ۱۰۷ کارگاه صنعتی در استان که ۰/۶۶ درصد از کارگاه های کشور را شامل می شود. که ۱۴۲۸۱ نفر در این کارگاه ها مشغول به کار می باشند که ۱/۳۶ درصد کل شاغلان این بخش در کشور را شامل می شود.
- فعال بودن ۱۳ شهرک صنعتی در سطح استان که در رشته هایی نظیر مواد غذایی، نساجی، سلولوزی، شیمیایی، کانی غیرفلزی، فلزی و برق و الکترونیک، خدمات
- ۲۰- مکان نمایشگاه دائمی

نقاط ضعف

- کویری بودن بخش وسیعی از اراضی
- عدم توجه به قابلیت های استان در توسعه صنعتی به دلیل نداشتن استراتژی توسعه صنعتی در کشور
- عدم سرمایه گذاری مناسب در صنعت توریسم
- کمبود منابع آب
- کمبود نیروهای متخصص

فرصت ها

- وجود گمرکات متعدد
- وجود منطقه ویژه اقتصادی سیرجان
- وجود سیزده شهرک صنعتی

چالش ها

- قرارگیری در محور بین المللی ترانزیت مواد مخدر
- نامانی و آدم ربایی ناشی از وجود اشرار و باندهای قاچاق مواد مخدر
- اقلیم خشک و بیابانی در بیشتر مناطق استان

راهکارهای میان و کوتاه مدت

- ۱- توسعه و حمایت از تولیدات صنایع دستی از جمله فرش دستباف با عنایت به پیشینه تولید فرش در استان کرمان و همچنین قابلیت فرش استان کرمان جهت صادرات در راستای توسعه صادرات غیرنفتی و هدایت این صنعت به سمت نیازهای بازارهای جهانی و ایجاد بازارچه های مرتبط با صنایع دستی.
- ۲- توسعه صنایع مرتبط با خاک از جمله کاشی و سرامیک با عنایت به وجود معادن عظیم خاک استان کرمان
- ۳- وجود منطقه ویژه اقتصادی سیرجان در استان کرمان از عوامل مهم توسعه استان محسوب می شود توسعه این منطقه، ایجاد مراکز و امکانات زیربنایی و تاسیسات شهری و اقامتگاهی

- ۴- استان کرمان بزرگترین تولید کننده پسته کشور می باشد. سرمایه گذاری در زمینه تولید، فرآوری و بازاریابی و صادرات پسته استان با توجه به قدمت آن ضرورت دارد.
- ۵- با توجه به مزیت استان کرمان در تولید و صادرات پسته لزوم توجه به موارد زیر ضروری می نماید:

- برنامه ریزی در راستای شناخت سلیقه مردم کشورهای مصرف کننده پسته ایرانی و توجه به تولید انواع قابل پسندتر در این کشورها.
- ارائه برنامه های آموزشی خاص به کشتکاران منطقه از طریق تنظیم پروتکل های همکاری با کشورهای باتجربه در این زمینه، نسبت به انتقال فن آوری توسعه و بهبود دانش فنی تولید کنندگان.
- توجه به بسته بندی و بازاریابی این محصولات.
- با توجه به این که استان کرمان دارای منطقه ویژه اقتصادی سیرجان می باشد، ایجاد پایانه صادراتی اختصاصی پسته در این منطقه توصیه می شود.
- ایجاد اتحادیه صادراتی پسته در استان.

راهکارهای بلند مدت

- ۱- وجود منطقه ویژه اقتصادی سیرجان موقعیت مناسبی را جهت تقویت و توسعه فعالیت های اقتصادی و بازرگانی در اختیار استان قرار می دهد. استفاده از این موقعیت با توجه به امکانات مناسبی که در مناطق ویژه اقتصادی وجود دارد (از جمله گمرک جهت ترخیص و صدور کالا) لزوم توجه به بخش بازرگانی استان را در برنامه ریزی های کلان بیش از پیش مورد توجه قرار می دهد. برنامه ریزی بلند مدت جهت توسعه این منطقه از مواردی است که در برنامه ریزی های بلند مدت لازم است مد نظر قرار گیرد.

- ۲- تمرکز بر فعالیت های فرآوری و صدور منگنز، کائولین، نمک، گچ، آهک، سنگ های ساختمانی، مرمیت، گرانیت و ...

- ۳- با عنایت به فعالیت استان کرمان در تولید فرش دستباف است برنامه ریزی های بلند مدت جهت توسعه این صنعت و آموزش کارکنان این بخش، استفاده از فن آوری های جدید و پیشرفته به توسعه و شکوفایی این صنعت کمک خواهد نمود. در این ارتباط موارد زیر از اهمیت بسیاری برخوردار است:

- آموزش بازاریابی های بین المللی
- آموزش روش های صدور فرش
- آموزش روش های تبلیغات بین المللی شامل سایت اطلاع رسانی، بروشور، نمایشگاه فرش ...

- رفع نیازهای فنی تولید فرش ابریشم، کارگاه های آموزشی
- توسعه الگوهای تولید فرش منطبق با تقاضای بین المللی
- انجام برخوردهای مشابه در مورد سایر صنایع دستی ...

- ۴- با توجه به اهمیت روزافزون حجم مبادلات تجاری و ترانزیت در منطقه ویژه اقتصادی سیرجان لزوم توجه به تاسیسات و تجهیزات لازم و انجام اقدامات ضروری در راستای تسهیل تجاری افزایش توربسم تجاری ضرورت دارد. در این راستا انجام اقدامات زیر ضرورت دارد:

- انجام اقدامات لازم در خصوص امکانات مورد نیاز جهت اقامت کنندگان
- توسعه زیرساخت های بخش بازرگانی

- تقویت و توسعه نهادهای بازرگانی و اقتصادی بین المللی نظیر ایجاد مرکز تجارت بین الملل در منطقه
- امکان سنجی کاهش سود بازرگانی ترانزیت کالا از استان در راستای افزایش اشتغال و شکوفایی منطقه.

کرمانشاه

رحمان سعادت

(دکترای اقتصاد، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی)

معرفی استان

استان کرمانشاه با مساحت ۲۴۹۹۸ کیلومتر مربع در میانه ضلع غربی کشور بین ۳۳ درجه و ۴۱ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۱۷ دقیقه عرض شمالی و ۴۵ درجه و ۲۴ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۶ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار گرفته و از شمال به استان کردستان از جنوب به استان های لرستان و ایلام و از شرق به استان همدان و از مغرب به کشور عراق محدود شده و دارای ۳۳۰ کیلومتر مرز مشترک با آن کشور است. حد متوسط ارتفاع از سطح دریا ۱۲۰۰ متر می باشد. استان کرمانشاه دارای ۱۳ شهرستان و ۲۹ بخش ۲۶ شهر، ۵۸ دهستان و ۲۴۴۳ روستا می باشد. شهر کرمانشاه مرکز استان کرمانشاه می باشد و شهرستان های این استان عبارتند از: اسلام آباد غرب، پاوه، ثلاث باباجانی، جوانرود، روانسر، سرپل ذهاب، سنقر، صحنه، قصر شیرین، کرمانشاه، کنگاور، گیلان غرب و هرسین.

بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور (۱۳۷۵)، جمعیت استان ۱۷۷۸۵۹۶ نفر که ۲/۹ درصد از جمعیت کل کشور بوده است، از این تعداد ۶۱/۷۵ درصد در نقاط شهری و ۳۷/۷۰ درصد در نقاط روستایی سکونت داشته و ۰/۵۵ درصد غیر ساکن بوده اند. بر اساس اطلاعات سالنامه آماری مرکز آمار ایران جمعیت استان در سال ۱۳۸۱ معادل ۱۹۶۲۱۷۶ نفر برآورد شده است. اطلاعات سرشماری آبانماه ۱۳۷۵ نشان می دهد که در این استان، افراد شاغل و افراد بیکار (جویای کار) در مجموع، ۳۵/۹۷ درصد از جمعیت ده ساله و بیشتر را تشکیل می داده اند. این نسبت در نقاط شهری، ۳۲/۲۴ درصد و در نقاط روستایی، ۴۰/۱۷ درصد بوده است. از جمعیت فعال این استان، ۸۸/۳۰ درصد را مردان و ۱۱/۷۰ درصد را زنان تشکیل می داده اند.

نقاط قوت

- ۱- کارخانه سیمان در ۱۲ کیلومتری جاده کرمانشاه- همدان یکی از دو واحد بزرگ تولید سیمان در منطقه غرب کشور بوده و تأثیر بسزایی در توسعه اقتصادی منطقه داشته است.

- ۲- قرارگیری استان بر محور ارتباطی شمال غربی- جنوب غربی و مسیر کریدور شرقی- غربی (جاده ابریشم).

- ۳- از واحدهای صنعتی مهم استان می توان نیروگاه حرارتی بیستون، کارخانه نساجی غرب، پشم رسی غرب، پشم بافی کشمیر، کارخانه تولید انواع سیم و کابل برق، کارخانه رنگ سازی، کارخانه تولید نایلون، خوراک دام و طیور را نام برد.

- ۴- وجود منابع غنی معدنی و کانی های غنی فلزی از قبیل خاک سرخ، مخلوط کوهی آهکی، شن.

- ۵- استان کرمانشاه به علت شرایط خاص اقلیمی و وجود خاک های زراعی مرغوب، آب فراوان، دشت های وسیع و دره های حاصلخیز و طولانی از نواحی مستعد کشاورزی کشور محسوب می شود و از امکانات بالقوه بسیار بالایی برای توسعه کشاورزی برخوردار است. عوامل فوق باعث شده که این استان یکی از بزرگترین تولید کنندگان غلات و حبوبات کشور باشد.

- ۶- شرایط مطلوب و متنوع آب و هوایی به عنوان عامل سرعت دهنده روند توسعه
- ۷- مرکزیت استان در منطقه و فاصله مناسب با مراکز استان های غرب کشور.

- ۸- بهره مندی از توان بالقوه نسبتاً بالای معدنی، خصوصاً سنگ های تزئینی و

ساختمانی با قابلیت های صادراتی.

۹- وجود روحیه مشارکت و نیروی کار ارزان و فراوان.

بهترین راه های حمل و نقل مسافر و مبادله کالا باعث افزایش پیوندها و گسترش صلح شده و معبر مطمئنی برای افزایش صادرات غیر نفتی کشور به عراق و کشورهای همسایه آن می باشد.

۶- وجود پایانه مرزی خسروی و بازارچه مرزی پرویزخان جهت توسعه مبادلات تجاری.

۱۰- وجود صنایع دستی و روستایی، صنایع دستی مردم این استان شامل گیوه کشی، موج بافی، پرده بافی، قلمزنی، ساخت ابزارهای فلزی، گلیم بافی، نمدمالی، جاجیم بافی، قالی بافی.

۱۱- در استان کرمانشاه با توجه به استعداد سرشار کشاورزی آن، ایجاد کارخانه های وابسته به کشاورزی را ایجاد نموده است که از آن جمله کارخانه قند بیستون و اسلام آباد می باشد که باعث رونق کشاورزی و کشت چغندر و بالا رفتن سطح اشتغال در منطقه گردیده است.

نقاط ضعف

۱- انزوای جغرافیایی استان نسبت به مراکز زیست و فعالیت کشور و وجود موانع طبیعی و کوهستانی در درون استان.

۲- پابندی به سنت ها و باورهای اجتماعی و فرهنگی ناسازگار با توسعه و پیشرفت

۳- امکان وقوع بلایا متنوع طبع به ویژه سیل که باعث تخریب مراتع و زمین های کشاورزی می شود.

۴- انزوای ارتباطات جاده ای و جغرافیای استان.

۵- ضعف مراکز علم و تحقیقات.

۶- از بین رفتن پوشش گیاهی و آثار تخریبی آن بدلیلی از قبیل سیل و ...

۷- گسترش بی رویه واحدهای صنفی خرده فروشی در شهرها.

۸- نامناسب بودن ظرفیت شبکه جاده ای برون استانی، به ویژه محورهای با تردد بالایی کالا و مسافر.

۹- وجود مناطق آلوده به مین.

۱۰- وجود ناامنی در عراق و احتمال حملات تروریستی در عراق و ناامن شدن مرز مشترک این استان با این کشور.

۱۱- تغییر مسیر تردد مسافران ورودی و خروجی به عراق از پایانه خسروی به استان ایلام و بلا استفاده ماندن هتل ها، مسافرخانه ها و زائرسراها.

توصیه های سیاستی

۱- با توجه ضعف دانش و مهارت تجار منطقه در بازاریابی بین المللی و عدم آشنایی آن ها با قواعد تجارت بین الملل پیشنهاد می شود آموزش تجار و بازرگانان استان در قالب برنامه های کوتاه مدت آموزشی و برگزاری کارگاه های آموزشی از طریق نمایندگی مرکز آموزش بازرگانی در استان اجرا شود.

۲- به منظور سامان دهی توزیع کالا و خدمات در استان کرمانشاه و همچنین برای سوق دادن واحدهای توزیع سنتی به مدرن، پیشنهاد می شود اعتبار لازم برای توسعه فروشگاه های بزرگ-جامع و زنجیره ای و عمده فروشی و نمایندگی های مستقیم در سطح استان اختصاص یابد.

۳- با توجه به کمبود سرمایه های انسانی و منابع پژوهشی استان پیشنهاد می گردد اعتبار لازم برای تقویت پشتوانه علمی بر نامه های بازرگانی استان در موارد زیر تخصیص یابد:

● انجام مطالعات در زمینه شناسایی مزیت های نسبی استان و همچنین شناسایی موانع زیرساختی بخش بازرگانی استان از طریق موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی و هسته مطالعات استان

● انجام مطالعات بازرگانی منطقه غرب کشور در تعامل تجاری با داخل کشور و کشورهای منطقه همسایه با نگاه آمایشی

۴- با توجه به نارسایی های موجود در سازمان بازرگانی استان، توسعه و تجهیز فضای اداری مناسب بخش بازرگانی، نیروی انسانی متناسب و امکانات مربوطه اعم از سخت افزاری و نرم افزاری پیشنهاد می شود در این راستا اقدامات زیر به عمل آید:

● ایجاد طرح اتوماسیون سازمان بازرگانی در راستای دولت الکترونیک

● ایجاد زمینه برای توسعه تجارت الکترونیکی در استان

● تقویت و تجهیز نقطه تجاری و سیستم جامع اطلاع رسانی استان

۵- در راستای توجه به مزیت های نسبی و معرفی کالاهای مزیت دار به ویژه محصولات کشاورزی، معدنی و صنایع دستی استان، پیشنهاد می شود وزارت بازرگانی با همکاری دستگاه های مرتبط اقدامات زیر را به عمل آورند:

۱- توسعه نیافتگی بخش صنعت و ساختار سنتی بخش کشاورزی و خدمات.

۲- حاکمیت نسبی مناسبات سنتی عشیره ای بر روابط اجتماعی و اجرایی استان.

۳- ضعف بنیان های تولید، زیرساخت ها و عدم برخورداری از روند سرمایه گذاری های دولت و بخش خصوصی در دوران جنگ تحمیلی و پس از آن.

۴- قطبی شدن الگوی سکونت شهری، با تمرکز نامناسب جمعیت در شهر کرمانشاه

۵- انزوای جغرافیایی استان نسبت به مراکز فعالیت های کشور و وجود موانع طبیعی و کوهستانی در درون استان و دوری این استان از مراکز تصمیم گیری ملی.

۶- پایین بودن سطح سواد و مهارت در بخش های اقتصادی استان، از جمله بخش صنعت.

۷- کمبود سرمایه انسانی متخصص، سنتی بودن شیوه تولید، ناهمگونی بافت اجتماعی و فرهنگی.

۸- ضعف بنیان های صنعتی، فقدان صنایع اساسی و تبدیلی و پائین بودن سهم استان از توسعه صنعتی کشور.

۹- ضعف فرهنگ صادراتی در استان و عدم شکل گیری اقتصاد استان بر پایه صادرات.

۱۰- نازل بودن بهره وری در بخش های اقتصادی.

۱۱- کمبود تاسیسات گردشگری و خدمات رفاهی در استان.

۱۲- تمرکز فعالیت های محدود اقتصادی و اجتماعی در مرکز استان و ضعف بنیان های اقتصادی و زیرساخت ها شهری در کلیه شهرها.

۱۳- ضعف شدید و نارسایی های فراوان در زیرساخت ها بازرگانی استان (سیلو، انبار و سردخانه)

۱۴- عدم معرفی مناسب جاذبه ها تاریخی و فرهنگ شهرستان ها.

۱۵- پایین بودن سرمایه گذاری بخش دولتی و ضعف مالی بخش خصوصی

۱۶- بهره برداری ضعیف از آب های سطحی به دلیل ناکافی بودن تاسیسات لازم برای مهار و انتقال آب.

۱۷- فرسایش خاک و تخریب روز افزون محیط زیست و منابع طبیعی، به ویژه عرصه های مرتعی.

۱۸- وجود برخی ویژگی های قومی بازدارنده در مناسبات اقتصادی- اجتماعی.

۱۹- بیکاری گسترده و فزاینده و گسترش بخش غیر رسمی اقتصاد.

فرصت ها

۱- وجود فرهنگ و تمدن دیرینه، آثار باستانی، تنوع آب و هوایی، داشتن جاذبه های اکوتوریسم و طبیعت گردی و برخورداری از ظرفیت های میراث فرهنگی و توسعه توریسم تاریخی و فرهنگی.

۲- فراوانی نسبی آب و وجود دشت های بزرگ مستعد برای گسترش فعالیت های کشاورزی و آبی پروری.

۳- وجود مناظر زیبا طبیعی در استان ها مجاور و ترغیب گردشگران به تورهایی که از استان کرمانشاه نیز بگذرند.

۴- دسترسی به بازارهای پر جمعیت استان ها مجاور.

۵- همسایگی با کشور عراق به عنوان یک فرصت به این دلیل که به عنوان یکی از

● برپایی نمایشگاه صنایع دستی (با همکاری سازمان میراث فرهنگی و گردشگری)

● ایجاد و احداث محل دائمی نمایشگاه‌های کالا‌های صادراتی در مرکز استان

● تهیه بروشور های تبلیغاتی کالا‌های صادراتی استان
۶- ایجاد اداره کل گمرک در مرکز استان و دریافت مجوز اجرای رویه‌های گمرکی همانند بقیه مرزهای کشور.

۷- همانطور که در بخش نقاط قوت استان اشاره شد بخش صنعت گردشگری بدلیل وجود جاذبه‌های طبیعی، سنتی استان کرمانشاه از مزیت‌های این استان به شمار می‌رود اما این استان به دلیل نبود و کمبود امکانات زیرساختی بخش گردشگری از قبیل هتل، مهمانسرا، امکانات رفاهی و تفریحی و همچنین ناوگان حمل و نقل مسافربری در جذب گردشگر داخلی و خارجی موفق نبوده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود در جهت گسترش فعالیت‌های گردشگری، با همکاری دستگاه‌ها و سازمان‌های مرتبط، امکانات لازم برای توسعه فعالیت‌های بازرگانی و گردشگری، توسعه و تجهیز فضاها و امکانات گردشگری، رفاهی و تفریحی به منظور جذب گردشگران داخلی و خارجی فراهم آید.

۸- با توجه به اینکه از مشکلات بخش بازرگانی استان کرمانشاه نبود یا ضعف زیرساخت‌ها بازرگانی استان در حوزه ذخیره سازی و نگهداری از قبیل سیلو، انبار و سردخانه است، لذا پیشنهاد می‌شود اعتبارات لازم برای احداث انبار مکانیزه گندم در مراکز شهرستان‌های استان و همچنین احداث انبار و سردخانه برای نگهداری و ذخیره محصولات باغی و زراعی و کالا‌های استراتژیک کالا‌های ضروری (روغن - قند و شکر - برنج و...) تخصیص یابد.

۹- با توجه به مزیت نسبی آشکار شده شهرستان‌های استان کرمانشاه در تولید محصولات کشاورزی و به تفکیک محصولات زراعی و باغی و دام و با عنایت به کمبود صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی در شهرستان‌های استان کرمانشاه می‌توان با سرمایه‌گذاری بر روی صنایع غذایی که از این محصولات بدست می‌آیند، در جهت رشد و توسعه صنایع غذایی تبدیلی و تکمیلی و در راستای توسعه اقتصادی این استان گام‌های مؤثری برداشت.

۱۰- همسایگی با کشور عراق و داشتن مرز مشترک با این کشور به عنوان یک فرصت برای این استان است. فرصت به این دلیل که این استان به عنوان یکی از بهترین راه‌های حمل مسافر و مبادله کالا باعث افزایش پیوندها و گسترش صلح شده و معبر مطمئنی برای افزایش صادرات غیر نفتی کشور به عراق و کشورهای همسایه آن می‌باشد. با عنایت به تشکیل حکومت جدید در سال‌های اخیر در کشور عراق، این استان دارای مزیت بالایی برای همکاری‌های تجاری و کمک برای بازسازی آن و همچنین نفوذ در بازارهای داخلی این کشور بوده بنابراین پیشنهاد می‌گردد وزارت بازرگانی با همکاری دستگاه‌های ذی‌مدخل اقدام به تاسیس اتاق بازرگانی ایران و عراق نموده و راه را برای تقویت روابط تجاری و فعالیت گسترده تر بازارچه‌های مرزی مابین دو کشور هموار سازد. این امر ضمن کمک به ایجاد زمینه مناسب برای توسعه استان، در راستای توازن منطقه‌ای می‌باشد.

۱۱- با توجه به اینکه استان کرمانشاه یک استان مرزی است و با عنایت به نقش بازارچه‌های مرزی در توسعه صادرات منطقه و استان کرمانشاه و در راستای گسترش فعالیت‌های بازرگانی با تاکید بر مبادلات مرزی، بایستی با همکاری سازمانهای زیربنا به ساماندهی مرز رسمی قصر شیرین و سرپل ذهاب برای شکل‌گیری و تقویت تجارت رسمی و رقابتی اقدام نمود، تا بتوان با برقراری رویه‌های ترانزیت کالا و همچنین تقویت، احداث و ایجاد امکانات لازم برای بازارچه‌های مذکور به افزایش صادرات منطقه کمک کرد.

استان کهگیلویه و بویراحمد

بینا نوروزی

(فوق لیسانس اقتصاد، موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی)

معرفی استان

استان کهگیلویه و بویراحمد با ۱۵۵۰۴ هزار کیلومتر مربع مساحت و نزدیک به

۵۴۴۳۵۶ نفر جمعیت (در سال ۱۳۷۵) در جنوب غربی ایران قرار دارد. این استان دارای ویژگی‌های منحصر به فرد و خصوصیات بارزی است که آن را از سایر استان‌های کشور متمایز می‌سازد، به طوری که ۸۰ درصد سطح استان را رشته کوه‌ها و تپه ماهورهایی در بر گرفته که در مجموع باعث برجستگی شاخص و نمایانی در این منطقه از فلات ایران شده است. در حقیقت استان کهگیلویه و بویراحمد در امتداد رشته کوه‌های کمانی شکل زاگرس - مکران که از شمال غربی (رود دیاله در عراق) شروع شده و به طرف جنوب شرقی تا مکران در استان کرمان کشیده می‌شود، قرار دارد. به عبارت دیگر پر چین و شکن ترین، ناهموارترین و خشن ترین سیمای این رشته کوه‌ها بخش اعظمی از این استان را در بر گرفته است.

برآوردها نشان می‌دهد که جمعیت استان در سال ۱۳۸۵ معادل ۶۶۵ هزار نفر خواهد شد و عرضه نیروی کار استان در سال ۱۳۸۵ حدود ۲۴/۹ درصد خواهد بود.

وجود ۶۵۰ هزار هکتار مساحت جنگلی در استان کهگیلویه و بویراحمد حکایت از توان بسیار بالای تولید محصولات جنگلی در این استان دارد. به عبارت دیگر مساحت استان دارای پوشش جنگلی می‌باشد. دیرزیستی جنگل، مشکلات تولید چوب مورد نیاز صنایع، وجود آفات و... از تنگناهای موجود در زمینه منابع جنگلی استان به شمار می‌رود. بهره‌برداری اصولی از جنگل می‌تواند نه تنها معضلات یاد شده را منتفی نماید، بلکه می‌تواند سهم عمده‌ای در اشتغال داشته باشد. در شرایط فعلی که هیچ‌گونه سرمایه‌گذاری اصولی بر روی جنگل‌های زاگرس انجام نگرفته و امکان بهره‌برداری اقتصادی از اکثر فرآورده‌های جنگلی میسر نمی‌باشد، استفاده صنعتی از اجزاء میوه بلوط به عنوان تنها منبع اقتصادی مدنظر می‌باشد.

در بخش منابع طبیعی و به ویژه مرتعداری، مراتع استان از یک سیر قهقریایی با دامنه تخریب بالا برخوردار بوده است. وسعت مراتع استان حدود ۱۷۲۰۰/۰۰۰ هکتار برآورد شده که دارای گونه‌های خوب تا خیلی ضعیف است. انواع ضعیف مراتع، مساحتی نزدیک به ۴۰۰ هزار هکتار در نزدیکی دو گنبدان و دهدشت و انواع خوب و متوسط آن در دامنه‌های جنوبی ارتفاعات زاگرس و قله دنا با مساحت ۸۰۰ هزار هکتار قرار دارند. گیاهان مرتعی استان به سه صورت تغذیه دام، مصرف انسانی و تهیه مواد دارویی و صنعتی قابل بهره‌برداری می‌باشند. بر پایه برآورد کارشناسان اداره کل منابع طبیعی تقریباً ۳۰ درصد از مراتع استان دارای ۵۰۰ کیلوگرم تولید در هکتار، ۳۰ درصد دارای ۳۰۰ کیلوگرم تولید در هکتار و ۴۰ درصد دارای ۱۵۰ کیلوگرم تولید در هکتار و به طور کلی سالیانه ۴۸۰ هزار تن تولید هستند. سرمایه‌گذاری برای جلوگیری از تخریب مراتع تاکنون بسیار ناکافی بوده و کارشناسان معتقدند که در صورت استفاده بهینه از مراتع می‌تواند تنها تولید بالفعل علوفه تپ مرتعی استان را تا ۱۲ برابر افزایش داد. در این زمینه ضروری است از بهره‌برداران که بیشتر شامل عشایر و روستاییان می‌باشند، در زمینه ارتقاء کمی منابع یاد شده یاری گرفته شود. با توجه به اینکه انجام فعالیت‌های مرتعداری توسط عشایر و روستاییان منطقه گجساران کاملاً اقتصادی و سودآور است، ایجاد زمینه مشارکت عشایر و روستاییان استان جهت مشارکت در این فعالیت (با توجه به نرخ بازدهی داخلی بالا) می‌تواند در انباشت سرمایه بخش خصوصی و رونق فعالیت‌های مواد در این بخش آثار مثبت زیادی از جوانب مختلف خصوصاً اشتغال برای استان در بر داشته باشد.

وجود منابع آبی و بارش بالنسبه فراوان و رودخانه‌های استان، موقعیت مناسبی برای تکثیر و پرورش ماهی فراهم آورده است. با توجه به این که طرح‌های انجام شده در زمینه پرورش ماهیان سردابی استان (قلز آلا) به لحاظ بازدهی سرمایه‌گذاری دارای توجیه اقتصادی است، لیکن متأسفانه این بخش از فعالیت با سرمایه ناکافی مواجه می‌باشد. لذا ضرورت دارد تا امکانات و تسهیلات لازم فراهم شود و زمینه‌های تشویق سرمایه‌گذاران بخش خصوصی با روش‌های مختلف جلب مشارکت مهیا گردد تا از دریچه سودآوری موجود در این بخش آثار مثبت آن نصیب استان شود. سرمایه‌گذاری‌های جدید می‌تواند ظرفیت تقریبی تولید کنونی را که بالغ بر ۴۵۰ تن در سال می‌باشد، تا ۱۰۰۰ تن افزایش دهد.

نقاط قوت

۱- موقعیت جغرافیایی و ارتباطی مناسب بین منطقه‌ای در مرکز و جنوب کشور و همجواری با قطب‌های صنعتی توسعه یافته کشور (اصفهان، شیراز، اهواز و عسلویه).

۲- برخورداری از جاذبه‌های طبیعی گردشگری و جاذبه‌های ناشی از شیوه زیست معیشتی عشایری و فرهنگی و امکان توسعه فعالیت‌های گردشگری برای جذب گردشگر از کانون‌های پرتحرک پیرامونی و کشورهای حاشیه خلیج فارس.

۳- برخورداری از ظرفیت‌های غنی منابع نفت و گاز در نواحی جنوبی استان و ظرفیت‌های مناسب معدنی.

۴- برخورداری از آب و هوای متنوع، جنگل‌ها به ویژه بلوط و مراتع مستعد و امکان کشت انواع گیاهان دارویی و شکل‌گیری صنایع مربوط.

۵- امکان توسعه فعالیت‌های دامپروری، باغداری، زنبورداری و پرورش ماهی.

۶- بارندگی سالیانه مناسب و بهره‌مندی از منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی و امکان تولید انرژی برق آبی (بزرگ و کوچک).

۷- نزدیکی به آب‌های گرم خلیج فارس و قابلیت دسترسی به بنادر حاشیه آن در کوتاهترین زمان ممکن به منظور انجام مبادلات اقتصادی و بازرگانی.

۸- قابلیت توسعه صنعتی استان به ویژه در زمینه صنایع نفت، گاز و پتروشیمی، صنایع فرآوری مواد معدنی و صنایع تبدیلی، تکمیلی و جانبی کشاورزی و دامی.

نقاط ضعف

۱- غالب بودن بافت سنتی و عشایری در ساختار اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی.

۲- ضعف شبکه‌های ارتباطی سریع بین منطقه‌ای و شبکه‌های انتقال انرژی و سوخت رسانی و در حاشیه ماندن از فرآیند توسعه ملی.

۳- ضعف شدید زیرساخت‌های لازم در مراکز شهری و ناکارآمدی سطوح خدماتی، به ویژه در زمینه خدمات برتر.

۴- کمبود شدید تأسیسات، تسهیلات و تجهیزات گردشگری و اقامتی.

۵- کوهستانی بودن، محدودیت زمین‌های زراعی و عدم تطابق منابع آب و خاک و سنتی بودن شیوه‌های تولید.

۶- ناپایداری و پراکندگی سکونتگاه‌های روستایی و هزینه بر بودن خدمات رسانی به آن‌ها.

۷- نازل بودن شاخص‌های توسعه انسانی در استان.

۸- ضعف بنیه مالی عمومی استان و عدم گرایش بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در سطح استان.

۹- عدم وجود زیرساخت‌های لازم جهت امور بازرگانی و مبادلات اقتصادی.

فرصت‌ها

۸- توسعه شبکه ارتباطی زمینی و هوایی به ویژه با قطب‌ها و مراکز توسعه همجوار و بهبود وضعیت شبکه حمل و نقل استان.

۹- تقویت و توسعه بخش گردشگری، به ویژه توسعه اکوتوریسم و گردشگری فرهنگی.

۱۰- حفظ احیاء و توسعه جنگل‌ها و مراتع و گونه‌های گیاهی و جانوری (به ویژه گیاهان دارویی) با تأکید بر مناطق حفاظت شده استان.

۱۱- توسعه صنایع متکی بر معادن، به ویژه صنایع وابسته به نفت و گاز و صنایع جانبی آن.

۱۲- توسعه صنایع تبدیلی کشاورزی (باغداری) و صنایع جانبی فرآورده‌های دامی و پرورش ماهی.

چالش‌ها

۱- پایین بودن درجه توسعه یافتگی، محدودیت در ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و بالا بودن میزان بیکاری بسیاری از نیروهای جوان و تحصیلکرده استان.

۲- ناتوانی در نگهداشتن نیروهای متخصص و مهاجرت شدید نیروی تحصیلکرده استان.

۳- تخریب مستمر جنگل‌ها و مراتع و فرسایش خاک و جرای بی‌رویه دام و بهره‌برداری ناپایدار از منابع طبیعی و محیطی استان.

۴- کمبود سرمایه و سرمایه‌گذاری و نبود عوامل کارفرمایی و کارآفرینی.

۵- ناکارآمدی و ضعف دستگاه‌های اداری استان.

۶- غالب بودن بافت روستایی و عشایری در نظام اسکان جمعیت، ضعف کانون‌های توسعه شهری و نامتجانس بودن بافت اقتصادی اجتماعی نواحی مختلف استان.

۷- پراکنده بودن اراضی محدود کشاورزی استان و مشکل بهره‌برداری از آب‌های سطحی به علت اختلاف ارتفاع.

۸- پایین بودن سطح مهارت‌های شغلی نیروی فعال استان.

۹- ضعف شدید زیرساخت‌های لازم جهت توسعه صنعت و ناقص بودن زنجیره توسعه صنعتی در استان.

راهبردهای بلندمدت

۱- توسعه خدمات فرهنگی، آموزشی، بهداشتی و گذران اوقات فراغت با مشارکت بخش دولتی و خصوصی.

۲- گسترش فعالیت‌های دامداری نوین و تغییر ترکیب دام سبک به گوسفند و دام‌های سنگین در راستای برقراری تعادل میان دام و مرتع.

۳- نوسازی فعالیت‌های کشاورزی با تأکید بر ارتقاء بهره‌وری و تبدیل اراضی دیم به آبی و باغات، با استفاده از مهار و ذخیره‌سازی و انتقال آب‌های سطحی.

۴- گسترش و توسعه فعالیت‌های مرتعداری، آبخیزداری، جنگلکاری و غنی‌سازی جنگل‌های حوزه‌های بالا دست سدها.

۵- استفاده از روش‌های نوین در توسعه و گسترش مراکز پرورش ماهی.

۶- ایجاد و گسترش زیرساخت‌های گردشگری، تأسیسات اقامتی، تسهیلات و تجهیزات در مراکز و کانون‌های گردشگری استان.

۷- گسترش راه‌های ارتباطی درون و برون استانی، برقراری ارتباط هوایی مطمئن و شبکه مخابرات سوخت و انرژی.

۸- زمینه‌سازی برای سرمایه‌گذاری و ایجاد صنایع وابسته به نفت و گاز و مواد معدنی استان و صنایع تبدیلی کشاورزی و غذایی و آشامیدنی.

۹- انتخاب مراکز شهری مستعد، توسعه، تقویت و تجهیز آن‌ها به منظور ایجاد کانون‌های توسعه محلی.

۱۰- ایجاد زمینه‌های لازم برای حضور کارآفرینان و سرمایه‌گذاران بخش خصوصی در استان.

۱۱- بهره‌گیری از مشارکت بخش خصوصی، تعاونی و سازمان‌های غیردولتی در جهت حفظ و احیاء و توسعه منابع طبیعی.

۱۲- توسعه روش‌های بیولوژیک و غیرشیمیایی در جهت کنترل آفات و بیماری‌های گیاهی و دامی.

۱۳- سازماندهی صنایع دستی به منظور ارتقاء کیفیت این صنایع با تأکید بر جنبه‌های صادراتی.

۱۴- گسترش و توسعه شبکه فن‌آوری اطلاعات.

۱۵- استفاده از انرژی برق آبی کوچک زیست توده برای نواحی روستایی.

۱۶- ایجاد ساز و کارهای لازم و حمایت از افزایش بهره‌وری در بخش‌های اقتصادی و عوامل تولیدی.

گلستان

رحمان سعادت

معرفی استان

استان گلستان از نظر جغرافیایی در قسمت شمال جغرافیایی کشور قرار گرفته و ۱/۳ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده است. استان گلستان بین ۳۶ درجه و ۳۰ دقیقه تا ۳۸ درجه ۸ دقیقه عرض شمالی و ۵۳ درجه ۵۱ دقیقه تا ۵۶ درجه ۱۹ دقیقه طول شرقی قرار گرفته است. این استان از شمال به کشور ترکمنستان، از شرق به استان خراسان شمالی، از جنوب به استان سمنان و از غرب به استان مازندران و دریای خزر محدود است. استان دارای ۱۱ شهرستان، ۲۱ بخش، ۵۰ دهستان، ۲۴ شهر، ۹۹۴ آبادی

دارای سکنه و ۷۵ آبادی خالی از سکنه می‌باشد. مرکزیت سیاسی و اداری این استان شهر گرگان است که در جنوب استان واقع شده است. جمعیت استان گلستان در سال ۱۳۷۵، ۱۴۲۶۲۸۸ نفر بوده است که ۵۸۸۹۸۵ نفر در نقاط شهری، ۸۳۰۱۷۱ نفر در نقاط روستایی ساکن بوده‌اند. لازم به ذکر است که جمعیت استان گلستان در سال ۱۳۸۰، ۱۵۹۱۸۴۹ نفر برآورد گردیده است. شهرستان‌های استان عبارت‌اند از گرگان، بندرگز، ترکمن، کردکوی، آق‌قلا، علی‌آباد، آزادشهر، رامیان، گنبدکاووس، مینودشت و کلاله. لازم به ذکر است که براساس آمارگیری از ویژگی‌های اشتغال و بیکاری خانوار که توسط مرکز آمار ایران در مرداد ماه سال ۱۳۸۰ چاپ گردیده است، ۴۰/۶۷ درصد از شاغلین در بخش کشاورزی، ۲۷/۹۱ درصد در بخش صنعت و ۳۱/۴۲ درصد در بخش خدمات مشغول به کار بوده‌اند. نرخ بیکاری نیز ۱۳/۹ درصد در سال ۱۳۸۱ برآورد گردیده است.

بر اساس شاخص‌های توسعه یافتگی، مهم‌ترین محدودیت استان گلستان در شاخص‌های اجتماعی و پس از آن شاخص‌های اقتصادی است. نتایج حاصل از طرح سطح بندی استان‌های کشور به روش تحلیل چند متغیره شاخص‌های دارای اولویت سرمایه‌گذاری عبارت‌اند از: نسبت جمعیت دارای هزینه بیشتر از یک دلار در روز، سهم هزینه‌های خوراکی از متوسط هزینه‌های خانوار، سرانه تعداد پزشک، دانش‌آموزان تیز هوش، درصد قبولی دانشگاه، سهم ارزش افزوده صنعتی از کل ارزش افزوده، سهم استان از صادرات کالا و خدمات، سهم استان از بودجه عمرانی، ضریب نفوذ تلفن همراه.

نقاط قوت

۱- موقعیت مناسب جغرافیایی در زمینه دسترسی به کریدورهای بین‌المللی حمل و نقل (شمال و جنوب) و بازارهای آسیای میانه و ارتباط با استان‌های خراسان شمالی، مازندران و سمنان و داشتن مرز مشترک با کشور ترکمنستان.
۲- وجود تنوع اقلیمی، اکولوژیکی و خاک جهت توسعه فعالیت‌های کشاورزی و تنوع محصولات آن به ویژه، گندم، گیاهان دارویی، پنبه، دانه‌های روغنی، محصولات باغی، دام و طیور و نوغان‌داری.
۳- وجود توان توسعه صنایع تبدیلی و بسته بندی بخش کشاورزی.
۴- بزرگترین مرکز استحصال خاویار و صید ماهیان خاویاری کشور و مقام اول کشور در تامین خاویار.

۵- مرکز پرورش و تولید نژادهای اصیل اسب و توان صادرات آن‌ها.
۶- شرایط مطلوب و متنوع آب و هوایی به عنوان عامل سرعت دهنده روند توسعه.
۷- وجود سنت دیرپای بافت فرش و صنایع دستی ترکمن، گلیم، جاجیم و ابریشم بافی در سطح روستاهای استان.
۸- وجود منابع آب و خاک مستعد فراوان.
۹- برخورداری از عملکرد بالاتر از متوسط جهانی در تولید پنبه.
۱۰- برخورداری از مراتع، جنگل‌های صنعتی، تجاری و زراعت چوب.
۱۱- همجواری استان با استان‌هایی چون خراسان شمالی، مازندران و سمنان که از مناطق مهم بازرگانی کشور هستند.
۱۲- توان تبادل انرژی با کشور های آسیای میانه، برخورداری از شبکه حمل و نقل جاده‌ای، ریلی و دریایی و هوایی.

نقاط ضعف

۱- کمبود تاسیسات و زیر ساخت‌ها مهار و ذخیره آب‌های سطحی و پایین بودن راندمان آبیاری.
۲- کمبود سرمایه انسانی متخصص، سنتی بودن شیوه تولید، ناهمگونی بافت اجتماعی و فرهنگی.
۳- ضعف فرهنگ صادراتی در استان و عدم شکل‌گیری اقتصاد استان بر پایه صادرات.
۴- نازل بودن بهره‌وری در بخش‌های اقتصادی.
۵- کمبود تاسیسات گردشگری و خدمات رفاهی در استان.

۶- ضعف شدید و نارسایی های فراوان در زیرساخت‌ها بازرگانی استان گلستان (سیلو، انبار و سردخانه).
۷- عدم معرفی مناسب جاذبه‌ها تاریخ و فرهنگ شهرستان‌ها.
۸- پایین بودن شاخص توسعه انسانی.
۹- بهره برداری ضعیف از آب‌های سطحی به دلیل ناکافی بودن تاسیسات لازم برای مهار و انتقال آب.
۱۰- فرسایش خاک و تخریب روز افزون محیط زیست و منابع طبیعی، به ویژه عرصه‌های مرتعی.
۱۱- کمبود تاسیسات اقامتی برای گردشگری و امکانات فراغتی.
۱۲- وجود برخی ویژگی‌های قومی بازدارنده در مناسبات اقتصادی-اجتماعی.
۱۳- افزایش سرعت تفکیک اراضی کشاورزی در سال‌های اخیر.
۱۴- توزیع ناهماهنگ فعالیت‌های صنعتی در مناطق مختلف استان و عدم وجود پیوند میان فعالیت‌های صنعتی با دیگر بخش‌های اقتصادی.
۱۵- غالب بودن شیوه سنتی تولید کشاورزی و دامی در سطح استان.

فرصت‌ها

۱- موقعیت مناسب جغرافیایی در زمینه دسترسی به کریدورهای بین‌المللی حمل و نقل (شمال و جنوب) و بازارهای آسیای میانه و ارتباط با استان‌های خراسان، مازندران، سمنان و هم مرز با کشور ترکمنستان.
۲- وجود فرهنگ و تمدن دیرینه، آثار باستانی، تنوع آب و هوایی، داشتن جاذبه‌های اکوتوریسم و طبیعت‌گردی و برخورداری از ظرفیت‌های میراث فرهنگی و توسعه توریسم تاریخی و فرهنگی.
۳- فراوانی نسبی آب و وجود دشت‌های بزرگ مستعد برای گسترش فعالیت‌های کشاورزی و آبی‌پروری.
۴- وجود مناظر زیبا طبیعت در استان‌ها مجاور و ترغیب گردشگرانی که از استان گلستان نیز بگذرند.
۵- دسترسی به بازارهای پر جمعیت استان‌ها مجاور.
۶- برخورداری از موقعیت ژئوپلیتیکی مرزهای آبی و خشکی با آسیای میانه.

چالش‌ها

۱- پایبندی به سنت‌ها و باورهای اجتماعی و فرهنگی ناسازگار با توسعه و پیشرفت
۲- دوری از مراکز عمده تولید و مصرف در کشور
۳- بالا بودن ضریب وقوع بلایای طبیعی از جمله سیل، رانش زمین، بالا آمدن آب دریا، زلزله، آتش‌سوزی جنگل‌ها
۴- از بین رفتن پوشش گیاهی و آثار تخریبی آن بدلیلی از قبیل سیل
۵- افزایش سرعت تفکیک اراضی کشاورزی در سال‌های اخیر
۶- حساس بودن شرایط زیست محیطی استان و خطر گسترش نواحی نیمه بیابانی و بیابانی
۷- استفاده بی‌رویه از منابع آب زیر زمینی و پایین افتادن سطح سفره آب زیر زمینی.
۸- بروز ناهنجاری‌های اجتماعی ناشی از وجود تفاوت‌ها و تعارضات خرده فرهنگ‌های موجود و استفاده ابزاری از آن در استان.

توصیه‌های سیاستی

۱- بدلیل موقعیت مناسب جغرافیایی در زمینه دسترسی به کریدورهای بین‌المللی حمل و نقل (شمال و جنوب) و بازارهای آسیای میانه و ارتباط با کشور ترکمنستان، پیشنهاد می‌گردد وزارت بازرگانی با همکاری دستگاه‌های ذی‌مدخل اقدام به تاسیس اتاق بازرگانی ایران و ترکمنستان نموده و راه را برای تقویت بازارچه‌های مرزی مابین دو کشور هموار سازد. این امر ضمن کمک به ایجاد زمینه مناسب برای توسعه استان، در راستای توازن منطقه‌ای می‌باشد.
۲- ساماندهی شبکه تهیه، توزیع و نگهداری نهاده‌ها و فرآورده‌های کشاورزی و تقویت و تجهیز شبکه بازرگانی و بازارچه مرزی استان با اولویت بازرگانی خارجی.

۳- کمک به توسعه صنایع استان با تاکید بر صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی (زرعت، شیلات، دام و طیور و سلولزی)، صنایع غذایی و دارویی، نساجی و پوشاک، شیمیایی، صنایع ادوات و نهاده‌های کشاورزی، صنایع قطعات خودرو، صنایع الکترونیک و سازگار با محیط زیست و تکنولوژی برتر.

۴- با توجه به ضعف دانش و مهارت تجار منطقه در بازاریابی بین المللی و عدم آشنایی آن‌ها با قواعد تجارت بین الملل پیشنهاد می‌شود آموزش تجار و بازرگانان استان در قالب برنامه‌های کوتاه مدت آموزشی و برگزاری کارگاه‌های آموزشی از طریق نمایندگی مرکز آموزش بازرگانی در استان اجرا شود.

۵- با توجه به نارسایی‌های موجود در سازمان بازرگانی استان، توسعه و تجهیز فضای اداری مناسب بخش بازرگانی، نیروی انسانی متناسب و امکانات مربوطه اعم از سخت افزاری و نرم افزاری پیشنهاد می‌شود در این راستا اقدامات زیر به عمل آید:

● ایجاد طرح اتوماسیون سازمان بازرگانی در راستای دولت الکترونیک.

● ایجاد زمینه برای توسعه تجارت الکترونیک در استان.

● طراحی و راه اندازی وب سایت بازرگانی استان.

● تقویت و تجهیز نقطه تجاری و سیستم جامع اطلاع رسانی استان.

۶- استقرار گمرک در منطقه جهت توسعه روابط تجاری با ترکمنستان و کشورهای همسایه با آن بالاخص در شهرستان‌های بندر گز و بندر ترکمن.

۷- توسعه و حمایت از مجتمع‌های فرش دستی با توجه به وضعیت مناسب فرش استان و اشتغال روستائیان در کنار کار کشاورزی به این هنر و صنعت جهت تامین معاش و اشتغالزایی بالا و ارزان این بخش، حمایت از آن ضرورت دارد.

۸- همان طور که در بخش نقاط قوت استان اشاره شد بخش صنعت گردشگری بدلیل وجود جاذبه‌های طبیعی، سنتی و مذهبی استان گلستان از مزیت‌های این استان به شمار می‌رود، اما این استان به دلیل نارسایی و کمبود امکانات زیرساختی بخش گردشگری از قبیل هتل، مهمانسرا، امکانات رفاهی و تفریحی و همچنین ناوگان حمل و نقل مسافربری در جذب گردشگر داخلی و خارجی موفق نبوده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود امکانات لازم برای توسعه فعالیت‌های بازرگانی و مبادلات مرزی، گردشگران و توسعه و تجهیز فضاها و امکانات گردشگری، رفاهی و تفریحی به منظور جذب گردشگران داخلی و خارجی فراهم آید.

۹- با توجه به اینکه از مشکلات بخش بازرگانی استان گلستان ضعف یا فقدان زیرساخت‌ها بازرگانی استان در حوزه ذخیره سازی و نگهداری از قبیل سیلو، انبار و سردخانه است، لذا پیشنهاد می‌شود اعتبارات لازم برای احداث انبار مکانیزه گندم در مراکز شهرستان‌های استان و همچنین احداث انبار و سردخانه برای نگهداری و ذخیره استراتژیک کالاهای ضروری (روغن، قند و شکر، برنج و...) تخصیص یابد.

۱۰- نقش مناطق آزاد تجاری در افزایش و جهش صادراتی بسیار مهم است و در سال‌های گذشته در جنوب و شمال کشور مناطق آزاد تجاری متعددی ایجاد شده است. در این راستا در جهت اهداف بلندمدت بازرگانی ایجاد منطقه ویژه اقتصادی بندر ترکمن (با توجه به موقعیت جغرافیایی و ظرفیت این بندر) می‌تواند تحول شگرفی در توسعه بازرگانی و اقتصادی منطقه ایجاد نماید.

گیلان

سمیرا گلکاران مقدم

معرفی استان

استان گیلان با مساحتی برابر ۱۴۰۴۲ کیلومتر مربع حدود ۰/۹ درصد از مساحت کشور را دربر می‌گیرد و از این نظر در بین استان‌های کشور در رتبه ۲۶ قرار دارد. این استان دارای سه ناحیه جلگه‌ای، کوهپایه‌ای و کوهستانی است به طوری که حدود نیمی از کل مساحت استان را مناطق کوهپایه‌ای و کوهستانی تشکیل می‌دهد.

رشته کوه‌های تالش، طارم، خلخال و دیلمان از سلسله کوه‌های البرز، نیمه جنوبی استان و نوار ساحلی باریک سراسر شمال آن را دربر گرفته و احاطه نموده‌اند. آب و هوای

معتدل، رطوبت نسبی بین ۴۰ تا ۱۰۰ درصد، متوسط درجه حرارت سالیانه ۱۷/۵ درجه سانتیگراد، تعداد روزهای یخبندان کوتاه از ویژگی‌های اقلیمی استان است. این استان پر باران ترین استان کشور است به طوری که میزان ریزش باران آن به طور متوسط حدود ۱۲۰۰ میلی متر در سال است.

جاری بودن بیش از ۴۰ رودخانه در استان که مهمترین آن‌ها سفیدرود می باشد، تالاب بین المللی بندرانزلی و بالا بودن سفره آب‌های زیرزمینی از مشخصات منابع آبی استان است که بر اساس برآوردهای کارشناسی توان دست‌نایافته منابع آب‌های سطحی استان را به میزان ۱۰ میلیارد متر مکعب و حجم آب‌های زیرزمینی آن را به میزان حدود ۱ میلیارد متر مکعب فراهم نموده است.

بر اساس آخرین تقسیمات کشوری تا پایان سال ۱۳۸۳ استان گیلان دارای ۱۶ شهرستان، ۴۹ شهر، ۴۳ بخش، ۱۰۶ دهستان، ۲۹۰۱ پارچه آبادی با ۲۶۹۹ آبادی دارای سکنه می باشد.

جمعیت استان گیلان در سال ۱۳۷۵ بالغ بر ۲۲۴۱۸۹۶ نفر بوده که رشدی معادل ۰/۷۵ درصد در سال را نسبت به ۱۳۶۵ نشان می دهد. طی این دهه بالغ بر ۱۶۰۸۵۹ نفر بر جمعیت استان افزوده شده است. جمعیت شهری استان در سال ۱۳۶۵ بالغ بر ۷۹۷۶۸۳ نفر بوده که با رشدی معادل ۲/۸ درصد در سال، به ۱۰۵۱۲۷۹ نفر در سال ۱۳۷۵ افزایش یافته است. جمعیت روستایی استان از ۱۲۸۳۳۵۴ نفر در سال ۶۵ به ۱۱۹۰۶۱۷ نفر در سال ۷۵ کاهش یافته است که بیانگر نرخ رشد منفی ۰/۷۵ درصد در سال می باشد.

نقاط قوت

۱- موقعیت ممتاز طبیعی و قابلیت‌های زیست محیطی، اقلیم مناسب، وجود رودخانه‌های متعدد و برخورداری از بالاترین میزان بارندگی سالیانه در کشور، مجاورت با دریای خزر، وجود تالابهای متعدد و دیگر اکوسیستم‌های با ارزش.

۲- بالا بودن سطح آگاهی و فرهنگ عمومی، بالا بودن سهم اشتغال و مشارکت اجتماعی و فرهنگی زنان و وجود نیروی انسانی تحصیلکرده و دارای تخصص بالا.

۳- وجود جاذبه‌های گردشگری طبیعی، تاریخی، زیارتی و فرهنگی و ظرفیت بالقوه جهت توسعه مبادلات فرهنگی و هنری با کشورهای حاشیه دریای خزر.

۴- برخورداری از موسسات و مراکز آموزش عالی و مهارت‌های فنی و حرفه‌ای و امکان توسعه آن با توجه به استعدادهای منطقه‌ای و تقاضای تعریف شده در گستره ملی و فراملی در زمینه سلامت، بازرگانی، آبریزان، توریسم و علوم دریایی.

۵- برخورداری از امکانات متنوع تولید انرژی برق با هدف صدور آن به سایر استان‌ها و کشورهای همجوار.

۶- توانایی بکارگیری انرژیهای جدید برای تامین برق.

۷- وجود دو خط لوله گاز ۴۰ اینچ و ۳۰ اینچ سراسری که مناطق مختلف استان را تحت پوشش قرار می‌دهد.

۸- وجود سابقه طولانی از مشارکت افراد خیر در زمینه کمک رسانی به فقرا، آسیب دیدگان اجتماعی و احداث مراکز آموزشی

نقاط ضعف

۱- تراکم بالای جمعیت، نرخ بالای بیکاری، محدودیت اراضی، فرسایش شدید منابع خاک، سیل و رانش زمین، تخریب منابع آب به خصوص سفره‌های آب زیرزمینی، فرسودگی بافت‌های قدیمی، کیفیت نامناسب شبکه‌های زیربنایی موجود و گسترش سکونتگاه‌های غیر استاندارد در شهرهای مهم استان.

۲- ضعف شبکه‌های حمل و نقل جاده‌ای و هوایی و نبود شبکه ریلی در مسیر کریدورهای بین‌المللی حمل و نقل، ضعف تأسیسات بندری و فرودگاهی و شبکه‌های مخابراتی نوین بین‌المللی متناسب با نیازهای توسعه استان.

۳- گستردگی خطی مناطق جلگه‌ای، تمرکز جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی و خدمات برتر اجتماعی و فنی و مهندسی در شهر رشت، نابرابری شدید فضایی در نظام شهری و خدماتی استان.

۴- بالا بودن سرعت فرسودگی و طولانی بودن ساخت تسهیلات و امکانات زیر بنایی با توجه به اقلیم مرطوب و بارندگی‌های فراوان.

۵- حجم بالا و پراکندگی بافت روستایی و عدم تمرکز واحدهای مسکونی که منجر به افزایش هزینه احداث شبکه‌های خدمات رسانی در استان می‌گردد.

۶- شکنندگی محیط زیست به لحاظ محدودیت اسکان جمعیتی و فعالیت‌های اقتصادی.

۷- رعایت نکردن روش‌های اصولی و مقررات مبتنی بر حفظ، احیا و بهره‌برداری از ذخایر آبی، جنگل‌ها و مراتع، حضور دام در جنگل، تغییر خود سرانه اراضی جنگلی به سایر کاربری‌ها و ممیزی نشدن اراضی مرتعی و چرای خارج از ظرفیت دام در مراتع.

فرصت‌ها

۱- بر خورداری از قابلیت توسعه کشاورزی و دامپروری در تولید محصولات از جمله برنج، چای، زیتون، بادام زمینی، توتون، مرکبات، کشت گلخانه‌ای، گردو و فندق، گیاهان دارویی، علوفه‌ای، ابریشم، خاویار و ...

۲- قرار گرفتن در مسیر فراقاره‌ای کریدورهای بین‌المللی حمل و نقل آزاد، توان ارائه و ارتقای خدمات پیشرفته بندری، گمرکی و حمل و نقل شامل دریایی، ریلی، جاده‌ای و هوایی و وجود تنها منطقه آزاد تجاری صنعتی شمال کشور (بندر انزلی)، بازارچه مرزی و منطقه ویژه اقتصادی در آستارا.

۳- امکان گسترش صنایع متناسب با قابلیت‌های استان.

۴- بر خورداری از قابلیت‌های خاص ژئو اکونومیک، ژئوپلیتیک به منزله تبدیل استان به کانون تعاملات ملی و فراملی در شمال کشور.

چالش‌ها

۱- آلودگی‌های شهری و صنعتی در محدوده‌های زیست محیطی، آلودگی شدید رودخانه‌ها، خطر نابودی گونه‌های با ارزش گیاهی و جانوری

۲- بکارگیری روش‌های سنتی تولید در بخش کشاورزی، کوچک بودن مقیاس بهره‌برداری در اراضی کشاورزی، سطح پایین آگاهی‌های فنی و تخصصی بهره‌برداران و محدود بودن بکارگیری فن‌آوری نوین در بخش کشاورزی

۳- نامناسب بودن فعالیت آبخیزداری در اراضی بالادست متناسب با حفاظت از منابع پایه و زیربنای ایجاد شده

۴- وجود تکنولوژی از رده خارج در صنایع بزرگ استان و بر خوردار نبودن آن‌ها از سیستم مناسب دفع یا تصفیه فاضلاب

۵- وجود رقابت نامتعادل در کاربری زمین جهت توسعه شهری، صنعتی، کشاورزی و دیگر فعالیت‌های اقتصادی در استان

۶- مشکلات موجود ناشی از استفاده غیر اصولی با کارایی پایین اقتصادی از قابلیت‌های متنوع گردشگری در نوار ساحلی و نواحی جنگلی کوهستانی

۷- فرسودگی و نامناسب بودن ظرفیت حمل و نقل جاده‌ای استان با حجم ترافیک عبوری و شبکه ترانزیت ناشی از بنادر استان، کند بودن روند تخلیه بار از محوطه بندر و تکمیل نشدن زیر بناها و تجهیزات فرودگاهی

۸- نبود مقررات و ضوابط اجرایی شفاف و مدون و عدم التزام در پیگیری ضوابط موجود در خصوص کاربری اراضی، فعالیت‌های صنعتی، فاصله حریم راه‌ها و نحوه ساخت و سازهای تاسیسات گردشگری و بهره‌برداری از دریا و ساحل آن، رودخانه‌ها، تالاب‌ها.

۹- نبود امکانات و تاسیسات زیربنایی متناسب با نیازهای واحدهای صنعتی در شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان.

۱۰- محدودیت تاسیسات انتقال آب از سد مخزنی سفیدرود، کمبود و فرسودگی تاسیسات شبکه آبیاری موجود.

۱۱- پایین بودن شاخص بر خورداری نقاط روستایی استان از خدمات زیربنایی (راه، آب، گاز و فاضلاب).

۱۲- وابستگی به اقتصاد تک محصولی (برنج) و درآمد سرانه پایین به خصوص در نقاط روستایی.

۱۳- تخریب گسترده زیست محیطی ناشی از عدم وجود برنامه مدون مدیریتی کلان و ضعف مشارکت همگانی در مورد حفاظت از محیط زیست.

۱۴- ناکافی بودن و استاندارد پایین ارائه خدمات پزشکی و درمانی در مراکز درمانی استان.

۱۵- ناکارآمدی در بازاریابی محصولات، صنایع تبدیلی و نگهداری محصولات کشاورزی و سیاست‌های حمایتی.

۱۶- ناکافی و پایین بودن سطح استاندارد امکانات و فضاهای فرهنگی و هنری، ورزشی و آموزشی نسبت به جمعیت استان.

۱۷- وجود بیماری‌های خاص شایع و با قدمت طولانی نظیر سرطان و کم‌خونی‌ها بخصوص در بانوان.

۱۸- بهره‌برداری و برداشت غیر مجاز شن و ماسه از بستر رودخانه‌ها که حیات آبیان را به مخاطره می‌اندازد.

۱۹- وجود تداخل در عملیات مربوط به فعالیت‌های فرهنگی و هنری.

۲۰- نبود امکانات و تاسیسات زیربنایی متناسب با نیازهای واحدهای صنعتی در شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان.

۲۱- رعایت نکردن روش‌های اصولی و مقررات مبتنی بر حفظ، احیا و بهره‌برداری از ذخایر آبی، جنگل‌ها و مراتع، حضور دام در جنگل، تغییر خود سرانه اراضی جنگلی به سایر کاربری‌ها و ممیزی نشدن اراضی مرتعی و چرای خارج از ظرفیت دام در مراتع.

راهبردها

۱- نوین‌سازی واحدهای بهره‌برداری و تجمیع قطعات کوچک اراضی کشاورزی، افزایش کارایی واحدهای موجود، محدود نمودن کاربرد سموم دفع آفات، محدود نمودن تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی و افزایش بازدهی سیستم‌های آبیاری و ارتقای مهارت‌های فنی و حرفه‌ای بهره‌برداران.

۲- احیا و ضابطه‌مند نمودن بهره‌برداری از منابع طبیعی و زیست محیطی با تاکید بر صیانت اکوسیستم‌های ملی و ویژه استان.

۳- استفاده بهینه از توان موجود در زمینه تولید انرژی‌های نو (باد، موج دریا و ...).

۴- ایجاد زمینه‌های مناسب برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی تعاونی‌ها، بانک‌ها و بخش عمومی غیردولتی در فعالیت‌های محوری توسعه استان.

۵- گسترش و تجهیز شبکه‌های زیربنایی با اولویت شبکه‌های ارتباطی سریع و مطمئن.

۶- تراکم‌زدایی از شهر رشت با رویکرد توزیع فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی در شهرهای موجود در جلگه گیلان با اولویت کانون‌های شهری مستعد توسعه.

۷- تجهیز سلسله‌مراتبی شبکه‌ای از شهرهای کوچک، روستا- شهرها و روستاهای مرکزی به خدمات اجتماعی و پشتیبان تولید.

۸- توسعه صنایع با اولویت در صنایع تبدیلی و تکمیلی، صنایع تولید کالاهای مصرفی بادوام برای تقاضای خارجی، صنایع برق و الکترونیک، صنایع غذایی، شیمیایی و سلولزی، نساجی، معدنی، ماشین‌سازی و تجهیزات با توجه به منابع انسانی استان در حدی که امکانات تامین اراضی غیر کشاورزی اجازه دهد.

۹- توسعه عمودی شهرها و تاکید بر اختصاص صرفاً زمین‌های غیر قابل کشت برای ایجاد شهرک‌ها و نواحی صنعتی و توسعه شهری.

۱۰- ضابطه‌مند نمودن نحوه واگذاری اراضی ساحلی و جنگلی برای استفاده‌های اختصاصی اعم از بخش‌های دولتی و غیردولتی و اختصاص آن‌ها برای کاربری‌های عمومی با تاکید بر حفظ جنگل‌ها و حریم دریا و رودخانه‌ها.

۱۱- ایجاد زمینه‌های مناسب برای گسترش و ارتقای فعالیت‌های پژوهشی و فن‌آوری متناسب با فعالیت‌های محوری توسعه استان و بیوتکنولوژی و نانوتکنولوژی.

۱۲- ضابطه‌مند نمودن ساخت و ساز در اراضی ساحلی، جنگلی و حاشیه‌محورهای گردشگری.

۱۳- شناسایی، ارتقا و تقویت نقاط گردشگری استان.

۱۴- جلب گردشگران داخلی با هدف توزیع مجدد و کسب درآمد و جلب گردشگران خارجی با هدف بازاریابی و تبلیغ در گستره فراملی.

۱۵- ایجاد بستر مناسب به منظور افزایش تعاملات اقتصادی و تجاری فی مابین مراکز تولید مستقر در استان با منطقه آزاد و منطقه ویژه، بازارچه مرزی و تعاونی مرز

نشینان به منظور گسترش دامنه نفوذ استان در مبادلات تجارت خارجی.

۱۶- توسعه ارتباطات و زیرساخت‌ها ارتباطی و فن‌آوری اطلاعات متناسب با سیاست‌های توسعه فن‌آوری در کشور.

۱۷- تغییر الگوی مصرف انرژی و افزایش بهره‌وری در بخش‌های مختلف در راستای کاهش سهم فرآورده‌های نفتی و افزایش سهم گاز طبیعی و برق و افزایش بهره‌وری.

۱۸- توسعه و تعمیق مشارکت مردم و تقویت بخش غیر دولتی در فعالیت‌های عام‌المنفعه.

۱۹- تدوین و رعایت استانداردهای استانی و ملی در حفظ محیط زیست.

۲۰- ساماندهی بازار محصولات کشاورزی و توسعه صادرات محصولات و فرآورده‌های دارای مزیت نسبی.

۲۱- افزایش سهم کالاها و فرهنگ‌های فرنگی در سبد کالاهای مصرفی خانوارها.

۲۲- ایجاد ساز و کارهای لازم و حمایت از افزایش بهره‌وری در بخش‌های اقتصادی و عوامل تولید.

لرستان

رحمان سعادت

معرفی استان

استان لرستان از نظر جغرافیایی در جنوب غربی کشور قرار گرفته و با مساحتی برابر ۲۸۲۹۴ کیلومتر مربع، ۱/۷۴ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده است. این استان از شمال به استان‌های مرکزی و همدان، از شرق به استان اصفهان، از جنوب به استان خوزستان و از غرب به استان کرمانشاه و از شمال غرب به استان ایلام محدود است. این استان دارای ۹ شهرستان، ۲۶ بخش، ۸۳ دهستان و ۲۳ شهر می‌باشد. جمعیت استان لرستان در سال ۱۳۷۵، برابر ۱۵۸۴۴۳۴ نفر بوده است که ۵۳/۶۴ درصد در نقاط شهری، ۴۵/۲۵ درصد در نقاط روستایی و ۱/۰۹ درصد غیر ساکن بوده‌اند. لازم به ذکر است که جمعیت استان لرستان در سال ۱۶۷۱۷۰۶، ۱۳۸۱ نفر برآورد گردیده است. براساس آمارگیری از ویژگی‌های اشتغال و بیکاری خانوار که توسط مرکز آمار ایران در مردادماه سال ۱۳۸۱ انجام شده است، ۲۷/۶ درصد از شاغلین استان در بخش کشاورزی، ۲۷/۵ درصد در بخش صنعت و ۴۴/۹ درصد در بخش خدمات مشغول به کار بوده‌اند. بررسی ضریب تخصص اشتغال مکانی در استان لرستان نشان می‌دهد که این رقم برای بخش کشاورزی ۱/۳، برای بخش صنعت ۰/۹ و برای بخش خدمات ۰/۹ می‌باشد. لازم به ذکر است که اگر این رقم برای هر بخش اقتصادی بالاتر از یک باشد به معنای آن است که استان در بخش مورد نظر دارای تخصص می‌باشد. براساس آمارهای منتشر شده توسط دفتر حساب‌های اقتصادی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، در سال ۱۳۷۹ از کل ارزش افزوده بخش‌های عمده اقتصادی در تولید محصول ناخالص داخلی در استان لرستان ۲۵/۰۲ درصد مربوط به بخش کشاورزی و ماهیگیری، ۱۳/۹۱ درصد به صنعت و معدن، ۲/۹۶ درصد به ساختمان و ۵۷/۱۴ درصد به خدمات اختصاص یافته است. لازم به ذکر است که در سال ۱۳۷۹ تولید ناخالص داخلی استان لرستان ۸۷۵۵/۲ میلیارد ریال برآورد گردیده است که ۱/۳۴ درصد از کل تولید ناخالص داخلی کشور است.

نقاط قوت

۱- داشتن مزیت نسبی آشکار شده در تولید محصولات زراعی و باغی مانند محصولات جالیزی، هندوانه، نخود و عدس، گندم و جو، گلابی، به، زردآلو، هلو، آلو، شلیل، انگو، توت درختی، گردو، زیتون و انجیر.

۲- وجود منابع غنی معدنی و کانی‌های غیر فلزی از قبیل خاک سرخ، مخلوط کوهی آهکی، شن و ...

۳- دارا بودن مزیت نسبی آشکار شده در تولید برخی از محصولات دامی از قبیل گوشت، گوشت مرغ، عسل، شیر و ...

۴- شرایط مطلوب و متنوع آب و هوایی به عنوان عامل سرعت دهنده روند توسعه

۵- مرکزیت استان در منطقه و فاصله مناسب با مراکز استان‌های غرب کشور.

۶- وجود منابع آب و خاک مستعد فراوان.

۷- استقرار استان به روی محورهای ارتباطی مهم خلیج فارس به غرب، مرکز و شمال کشور و در نتیجه امکان دسترسی به مواد اولیه و بازار داخلی و خارجی.

۸- بهره‌مندی از توان بالقوه نسبتاً بالای معدنی، خصوصاً سنگ‌های تزئینی و ساختمانی با قابلیت‌های صادراتی.

۹- وجود روحیه مشارکت و نیروی کار ارزان و فراوان.

۱۰- همجواری با استان‌هایی چون اصفهان، خوزستان و مرکزی که از مناطق مهم بازارگانی کشور هستند.

۱۱- عبور خط آهن سراسری.

نقاط ضعف

۱- انزوای جغرافیایی استان نسبت به مراکز فعالیت‌های کشور و وجود موانع طبیعی و کوهستانی در درون استان و دوری این استان از مراکز تصمیم‌گیری ملی.

۲- پایین بودن سطح سواد و مهارت در بخش‌های اقتصادی استان، از جمله بخش صنعت.

۳- عدم گسترش امور زیربنایی استان.

۴- کمبود سرمایه انسانی متخصص، سنتی بودن شیوه تولید، ناهمگونی بافت اجتماعی و فرهنگی.

۵- ضعف بنیان‌های صنعتی، فقدان صنایع اساسی و تبدیلی و پائین بودن سهم استان از توسعه صنعتی کشور.

۶- ضعف فرهنگ صادراتی در استان و عدم شکل‌گیری اقتصاد استان بر پایه صادرات.

۷- نازل بودن بهره‌وری در بخش‌های اقتصادی.

۸- کمبود تاسیسات گردشگری و خدمات رفاهی استان و عدم معرف مناسب جاذبه‌ها گردشگری استان.

۹- تمرکز فعالیت‌های محدود اقتصادی و اجتماعی در مرکز استان و ضعف بنیان‌های اقتصادی و زیرساخت‌ها شهری در کلیه شهرهای استان.

۱۰- ضعف شدید و نارسایی‌های فراوان در زیرساخت‌ها بازارگانی استان از قبیل سیلو، انبار، سردخانه و ...

۱۱- پایین بودن سرمایه‌گذاری بخش دولتی و ضعف مالی بخش خصوصی.

۱۲- بهره‌برداری ضعیف از آب‌های سطحی به دلیل ناکافی بودن تاسیسات لازم برای مهار و انتقال آب.

۱۳- فرسایش خاک و تخریب روز افزون محیط زیست و منابع طبیعی، به ویژه عرصه‌های مرتعی.

۱۴- وجود برخی ویژگی‌های قومی بازدارنده در مناسبات اقتصادی-اجتماعی.

۱۵- بیکاری گسترده و فزاینده و گسترش بخش غیر رسمی اقتصاد.

فرصت‌ها

۱- وجود فرهنگ و تمدن دیرینه، آثار باستانی، تنوع آب و هوایی، داشتن جاذبه‌های طبیعت گردی و برخورداری از ظرفیت‌های میراث فرهنگی و توسعه توریسم تاریخی و فرهنگی.

۲- فراوانی نسبی آب و وجود دشت‌های بزرگ مستعد برای گسترش فعالیت‌های کشاورزی و آبی‌پروری.

۳- وجود مناظر زیبا طبیعت در استان‌ها مجاور و ترغیب گردشگران به تورهای که از استان لرستان نیز بگذرند.

۴- دسترسی به بازارها پر جمعیت استان‌ها مجاور.

چالش‌ها

۱- انزوای جغرافیایی استان نسبت به مراکز زیست و فعالیت کشور و وجود موانع

- طبیعی و کوهستانی بودن آن
- ۲- پای‌بندی به سنت‌ها و باورهای اجتماعی و فرهنگی ناسازگار با توسعه و پیشرفت
  - ۳- امکان وقوع بلایا متنوع طبیع به ویژه سیل که باعث تخریب مراتع و از بین رفتن پوشش گیاهی زمین‌های کشاورزی می‌شود.
  - ۴- دوری از مراکز عمده تولید و مصرف در کشور
  - ۵- انزوای ارتباطات جاده‌ای و جغرافیایی استان
  - ۶- ضعف مراکز علم و تحقیقات
  - ۷- گسترش بی‌رویه واحدهای صنعتی خرده‌فروشی در شهرها
  - ۸- نامناسب بودن ظرفیت شبکه جاده‌ای برون‌استانی، به ویژه محورهای با تردد بالای کالا و مسافر

توصیه‌های سیاستی

بدلیل وجود جاذبه‌های آثار باستانی، تاریخی، طبیعی و مذهبی استان لرستان از مزیت‌های این استان به شمار می‌رود، اما این استان به دلیل نبود و کمبود امکانات زیرساختی بخش گردشگری از قبیل هتل، مهمانسرا، امکانات رفاهی و تفریحی و همچنین ناوگان حمل و نقل مسافری در جذب گردشگر داخلی و خارجی موفق نبوده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود در جهت گسترش فعالیت‌های گردشگری، با همکاری دستگاه‌ها و سازمان‌های مرتبط، امکانات لازم برای توسعه فعالیت‌های بازرگانی و گردشگری توسعه و تجهیز فضاها و امکانات گردشگری، رفاهی و تفریحی به منظور جذب گردشگران داخلی و خارجی فراهم آید.

۱۰- با توجه به اینکه از مشکلات بخش بازرگانی استان لرستان نبود یا فقدان زیرساخت‌ها بازرگانی استان در حوزه ذخیره‌سازی و نگهداری از قبیل سیلو، انبار و سردخانه است، لذا پیشنهاد می‌شود اعتبارات لازم برای احداث انبار مکانیزه گندم در مراکز شهرستان‌های استان و همچنین احداث انبار و سردخانه برای نگهداری انواع کالاها و محصولات تولیدی استان و نیز و ذخیره‌سازی کالاهای ضروری (روغن، قند و شکر، برنج و...) تخصیص یابد.

۱۱- با توجه به مزیت نسبی آشکار شده شهرستان‌های استان لرستان در تولید محصولات کشاورزی و به تفکیک محصولات زراعی و باغی و دام و با عنایت به کمبود صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی در شهرستان‌های استان لرستان می‌توان با سرمایه‌گذاری بر روی صنایع غذایی که از این محصولات بدست می‌آیند، در جهت رشد و توسعه صنایع غذایی تبدیلی و تکمیلی و در راستای توسعه اقتصادی این استان گام‌های مؤثری برداشت.

۱۲- استان لرستان با توجه به شرایط اقلیمی مناسب، توان بالقوه محیطی خوبی برای افزایش تولید عسل و صادرات به خارج از کشور را دارا می‌باشد. با استفاده از این استعداد طبیعی و محیطی و همچنین با ایجاد مراکز بسته بندی مناسب و استاندارد می‌توان عسل را به عنوان کالای صادراتی این منطقه معرفی کرد.

مازندران

زهرآقاجانی

(فوق لیسانس جغرافی، موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی)

معرفی استان

استان مازندران یکی از استان‌های شمالی کشور است که از شمال شرقی با استان گلستان، از غرب با استان گیلان و از جنوب شرقی با استان سمنان، از جنوب با استان‌های تهران و قزوین هم‌جوار بوده و از شمال به دریای خزر محدود می‌شود. این استان از لحاظ جغرافیایی در ۵۰ درجه و ۲۱ دقیقه تا ۵۴ درجه و ۰۸ دقیقه طول شرقی و ۳۵ درجه و ۴۶ دقیقه و ۳۶ درجه و ۵۸ دقیقه عرض شمالی واقع شده است. این استان از لحاظ تقسیمات کشوری با مرکزیت ساری دارای ۱۵ شهرستان، ۴۳ بخش، ۴۶ شهر و ۱۱۰ دهستان می‌باشد. مساحت استان مازندران در حدود ۲۳۷۱۰ کیلومتر مربع بوده و ۱/۴۶ درصد از وسعت کشور را به خود اختصاص داده است.

براساس اطلاعات مرکز آمار ایران جمعیت این استان در سال ۱۳۸۴، در حدود ۲۸۱۸۸۳۳ نفر برآورد شده است که از این تعداد در حدود ۵۱/۵ درصد در مناطق شهری و ۴۸/۴ درصد در مناطق روستایی ساکن بوده‌اند.

آب و هوای استان مازندران را با توجه به خصوصیات جغرافیایی منطقه می‌توان به دو نوع آب و هوای معتدل خزری و آب و هوای کوهستانی که خود شامل معتدل کوهستانی و سرد کوهستانی تقسیم‌بندی نمود. متوسط درجه حرارت سالیانه در شهر ساری ۱۸/۳ بوده و حداقل و حداکثر مطلق آن به ترتیب ۰-/۲ و ۲۷ درجه سانتیگراد می‌باشد.

استان مازندران از لحاظ مجموع شاخص‌های توسعه از استان‌های پیشرفته کشور (رتبه هفتم) بوده و از لحاظ شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و نهادی وضعیت خوبی را در کشور دارا می‌باشد.

۱- با توجه ضعف دانش و مهارت تجار منطقه در بازاریابی بین‌المللی و عدم آشنایی آن‌ها با قواعد تجارت بین‌الملل پیشنهاد می‌شود آموزش تجار و بازرگانان استان در قالب برنامه‌های کوتاه مدت آموزشی و برگزاری کارگاه‌های آموزشی از طریق نمایندگی مرکز آموزش بازرگانی در استان اجرا شود.

۲- با توجه به کمبود سرمایه‌های انسانی و منابع پژوهشی استان پیشنهاد می‌گردد اعتبار لازم برای تقویت پشتوانه علمی برنامه‌های بازرگانی استان در موارد زیر تخصیص یابد:

● انجام مطالعات شناسایی مزیت‌های نسبی استان و همچنین شناسایی موانع زیرساختی بخش بازرگانی استان از طریق موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی و هسته مطالعات استان.

● انجام مطالعات بازرگانی منطقه غرب کشور در تعامل تجاری با داخل کشور و کشورهای منطقه و همسایه با نگاه آمایشی.

۳- با توجه به نارسایی‌های موجود در سازمان بازرگانی استان، توسعه و تجهیز فضای اداری مناسب بخش بازرگانی، نیروی انسانی متناسب و امکانات مربوطه اعم از سخت‌افزاری و نرم‌افزاری پیشنهاد می‌شود در این راستا اقدامات زیر به عمل آید:

- ایجاد طرح اتوماسیون سازمان بازرگانی در راستای دولت الکترونیک.
- ایجاد زمینه برای توسعه تجارت الکترونیکی در استان.
- تقویت و تجهیز نقطه تجاری و سیستم جامع اطلاع‌رسانی استان.

۴- در راستای توجه به مزیت‌های نسبی و معرفی کالاهای مزیت‌دار به ویژه محصولات کشاورزی، معدنی و صنایع دستی استان، پیشنهاد می‌شود وزارت بازرگانی با همکاری دستگاه‌های مرتبط اقدامات زیر را به عمل آورند:

- برپایی نمایشگاه صنایع دستی و مواد معدنی (با همکاری وزارت صنایع و معادن).
- اختصاص اعتبارات لازم در خصوص پایانه‌های صادراتی کشاورزی، معدنی و صنایع دستی.

- ایجاد و احداث محل دائمی نمایشگاه‌های کالاهای صادراتی در مرکز استان.
- تهیه بروشورهای تبلیغاتی کالاهای صادراتی استان.

۵- به منظور سامان‌دهی توزیع کالا و خدمات در استان لرستان و همچنین برای سوق دادن واحدهای توزیع سنتی به مدرن، پیشنهاد می‌شود اعتبار لازم برای توسعه فروشگاه‌های بزرگ-جامع و زنجیره‌ای و عمده‌فروشی و نمایندگی‌های مقیم در سطح استان اختصاص یابد.

۶- ایجاد اداره کل گمرک در مرکز استان و دریافت مجوز اجرای رویه‌های گمرکی همانند بقیه مرزهای کشور.

۷- ایجاد شعبه بانک توسعه صادرات و شعب ضمانت‌صادرات در استان و اعطاء تسهیلات ویژه به تجار و بازرگانان استان در راستای توسعه صادرات غیر نفتی در استان.

۸- ایجاد رابطه مکمل با استان‌های پیرامون با توجه به نقش استان به عنوان مرکز ملی تخلیه و توزیع کالا، به ویژه در زمینه خدمات حمل و نقل بازرگانی

۹- همانطور که در بخش نقاط قوت استان اشاره شد بخش صنعت گردشگری

نقاط قوت

- ۳۶- وجود ۳۶۲ مزرعه پرورش ماهیان گرم آبی، ۳۸ مزرعه ماهیان سرد آبی و حدود ۸۷۰۰ هکتار آب‌بندان و سایر مزارع که سالیانه در حدود ۲۰ هزار تن تولید دارند.
  - ۳۷- وجود ۵۷ شرکت در صید ماهیان استخوانی (سفید و کفال) و حدود ۷۳ شرکت تعاونی فعال در صید ماهیان کیلکا (که سالیانه در مجموع ۱۹/۶ هزار تن ماهی تولید می‌کنند)
  - ۳۸- مزیت در تولید فرآورده‌های چوبی از جنگل‌های استان (در حدود ۶۷۷ هزار متر مکعب در هر سال)
  - ۳۹- وجود ۱۹ شهرک صنعتی با مساحتی در حدود ۹۸۰/۳۶ هکتار در استان با توان اشتغالزایی ۱۹۱۱۸ نفر
  - ۴۰- وجود ۴۸۹ کارگاه مربوط به صنعت کاران خانگی استان تحت پوشش مدیریت صنایع دستی (نمدالی، زیلو، سفالگری، سرامیک، سوزن‌دوزی، تولیدات دستباف پشمی، گلیم، قالی و مصنوعات چوبی)
  - ۴۱- مناطق حفاظت شده استان (پارک ملی، منطقه حفاظت شده، پناهگاه حیات وحش و آثار طبیعی ملی) و اهمیت آن‌ها در اشاعه صنعت گردشگری استان
  - ۴۲- راه‌اندازی بورس ایده‌های نو در مازندران در راستای حمایت از نوآوران و کارآفرینان
- ### نقاط ضعف
- ۱- ضعف زیرساخت‌ها، تاسیسات و تجهیزات زیربنایی به ویژه شبکه‌های حمل و نقل و ترابری.
  - ۲- ضعف تاسیسات و کمبود امکانات و تجهیزات مناسب عمران شهری به ویژه شبکه جمع‌آوری و تصفیه آب‌های سطحی و فاضلاب‌های شهری و صنعتی.
  - ۳- کمبود امکانات در زمینه فرهنگی، هنری، گردشگری، خدمات تخصصی و فوق تخصصی، بهداشت و درمان.
  - ۴- فقدان مدیریت راهبردی و یکپارچه در سواحل و چگونگی استفاده از زمین.
  - ۵- کمبود ظرفیت‌های فرآوری محصولات کشاورزی و تاسیسات ذخیره‌سازی و نگهداری کالا.
  - ۶- آلودگی‌های زیست‌محیطی ناشی از جمع‌آوری و دفع غیربهداشتی زباله.
  - ۷- سیل‌گیر و رانشی بودن برخی مناطق استان.
  - ۸- کوچک بودن قطعات اراضی کشاورزی و زهدار بودن اراضی جلگه‌ای استان.
  - ۹- وجود معضل بیکاری در بین فارغ‌التحصیلان دانشگاهی بخصوص دانش‌آموختگان بخش کشاورزی.
  - ۱۰- عدم برخورداری مناسب مرکز استان از خدمات برتر.
  - ۱۱- پائین بودن رشد صنعت و معدن.
  - ۱۲- ساخت‌وسازهای بی‌رویه، تجاوز به حریم مجاری عمومی آب و از بین رفتن منابع طبیعی جاذب گردشگری.
  - ۱۳- تغییر بی‌رویه کاربری اراضی استان و توسعه بی‌رویه و گسترش افقی شهرها و روستاها.
  - ۱۴- کمبود امکانات اجرایی سیستم قرنطینه‌ای - بهداشتی در مورد کنترل حمل‌گیا، دام، فرآورده‌های گیاهی و فرآورده‌های خام دامی با توجه به ظرفیت‌های استان.
  - ۱۵- کمبود تاسیسات مهار و ذخیره‌سازی آب‌های سطحی.
  - ۱۶- روند روبه‌رشد آلودگی منابع آب در استان و دریای خزر.
  - ۱۷- بهره‌برداری نامناسب و بیش از ظرفیت از زیست‌بوم‌های آبی، مراتع و جنگل‌های استان.
  - ۱۸- کاهش ذخایر ماهیان‌خاوباری و کیلکای دریای خزر.
  - ۱۹- سنتی بودن شیوه تولید.
  - ۲۰- وضعیت نامناسب مدیریت و ساماندهی پسماندها در استان.
  - ۲۱- عدم توسعه بخش فرهنگ و هنر متناسب با نیازها و ظرفیت‌های فرهنگی استان.
  - ۲۲- پائین بودن فرهنگ مشارکتی در نظام اجرایی استان.

- ۱- برخورداری از شرایط مناسب اقلیمی و قابلیت‌های متنوع در نواحی کوهستانی، جنگلی، ساحلی و عرصه‌های طبیعی و زیست‌محیطی جاذب گردشگری.
- ۲- پیشینه دیرین سنت‌های فرهنگی و آثار تاریخی با قابلیت ثبت در فهرست میراث جهانی.
- ۳- برخورداری از مزیت نسبی در تولید و صادرات برنج.
- ۴- برخورداری از مزیت نسبی در تولید و صادرات محصولات صنعتی از قبیل توتون و تنباکو و دانه‌های روغنی.
- ۵- برخورداری از اراضی مستعد و حاصلخیز و آب فراوان و تولید محصولات کشاورزی (نباتات علوفه‌ای، مرکبات، کیوی).
- ۶- مزیت در تولید گل و گیاهان زینتی و دارویی.
- ۷- مزیت نسبی در تولید و صادرات محصولات فرآوری شده از مرکبات در راستای افزایش ارزش افزوده این محصولات و در راستای ایجاد اشتغال.
- ۸- مزیت نسبی در تولید و صادرات قارچ صدفی (در حدود ۴۲ درصد از تولید کشور را به خود اختصاص داده است).
- ۹- مزیت در پرورش گاو و گوساله و تولید فرآورده‌های گوشتی و لبنی و امکان‌سنجی احداث دانشکده دامپزشکی در آمل.
- ۱۰- مزیت در تولید طیور و گوشت سفید.
- ۱۱- مزیت در تولید عسل (۶ درصد از عسل تولیدی کشور).
- ۱۲- استقرار در کنار دریای خزر و برخورداری از مبادی ورودی و خروجی کالا و مسافر با کشورهای آسیای میانه و اروپا.
- ۱۳- قرارگیری در مسیر کریدور حمل و نقل بین‌المللی شمال - جنوب.
- ۱۴- وجود منطقه ویژه اقتصادی امیرآباد به شهر (این بندر بزرگترین بندر استان بوده و دارای ۸ سکوی تخلیه و بارگیری است) و نقش آن در مبادله کالا با جمهوری‌های حاشیه دریای خزر و آسیای میانه.
- ۱۵- وجود معادن غنی شامل زغال سنگ، کنسانتره سرب، مخلوط کوهی آهنی، پوکه معدنی، باریت، گرانیت، فلورین و بومیس و امکان فرآوری مواد معدنی.
- ۱۶- وجود منابع نفت و گاز و دکل‌های نفتی دریای خزر جهت بهره‌برداری.
- ۱۷- وجود ذخایر مواد پروتئینی در دریای خزر و بنادر صیادی با امکان توسعه صنایع شیلاتی.
- ۱۸- وجود زیرساخت‌های مناسب توسعه فعالیت‌های صنعتی به ویژه صنایع وابسته به کشاورزی.
- ۱۹- برخورداری از راه‌های متعدد دسترسی به مرکز کشور و استان‌های مجاور.
- ۲۰- وجود نیروی انسانی متخصص و ماهر.
- ۲۱- برخورداری از پشتوانه مالی و سرانه سپرده‌گذاری مناسب.
- ۲۲- امکان جلب و جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در بخش‌های اقتصادی و زیربنایی.
- ۲۳- وجود اسکله و تاسیسات بندری بنادر نوشهر و نکا و نقش آن‌ها در ترانزیت کالا
- ۲۴- احداث بندر جدیدی چون خزر، فریدونکنار و بابلسر طی سال‌های اخیر.
- ۲۵- تراکم نسبی و بیولوژیک بالای جمعیت.
- ۲۶- وجود دو گمرک بابلسر و ساری در استان.
- ۲۷- مزیت در تولیدات صنایع دستی به خصوص مصنوعات چوبی.
- ۲۸- مزیت در تولید و صادرات خاویار (از قیل ماهیان، تاس ماهیان و دراکول ماهیان) در کشور (در حدود ۳۵ تن در سال تولید دارد).
- ۲۹- مزیت در تولید گوشت ماهیان‌خاوباری (در حدود ۲۷۳ تن در سال).
- ۳۰- مزیت در تولید و صادرات چای.
- ۳۱- برخورداری از ۱۳ کارخانه چای با ظرفیت ۲۶۸ تن در هر سال.
- ۳۲- مزیت در تولید ابریشم (در حدود ۱۰ درصد از ابریشم تولیدی کشور).
- ۳۳- وجود فرودگاه ساری، رامسر و نوشهر در استان.
- ۳۴- برخورداری از حمل و نقل ریلی.
- ۳۵- نرخ بالای باسوادی جمعیت.

۲۳- عدم پوشش کامل صدا و سیمای شبکه های سراسری در پهنه استان

۲۴- نرخ بالای بیکاری.

۲۵- پائین بودن کیفیت آب شرب شهرها و کمبود آن در فصل تابستان.

۲۶- فقدان و یا کمبود لوله گذاری شبکه فاضلاب های شهری.

۲۷- زیاد بودن تعداد روستاهای دارای کمتر از ۱۰۰ خانوار (۶۸/۸ درصد از روستاها).

۲۸- بالا بودن تعداد روستاهای فاقد برق (در حدود ۸/۴ درصد از روستاهای استان).

۲۹- بالا بودن تعداد روستاهای فاقد آب لوله کشی (۶۰ درصد از روستاهای استان).

۳۰- بالا بودن تعداد شهرهای فاقد گاز لوله کشی (۳۹ درصد شهرهای استان).

۳۱- فقدان و یا کمبود سرمایه گذاری های صنعتی در استان.

فرصت ها

۱- وجود فرودگاه های ساری، رامسر و نوشهر در استان.

۲- استقرار در کنار دریای خزر و برخورداری از مبادی ورودی و خروجی کالا و مسافر با کشورهای آسیای میانه و اروپا.

۳- وجود منطقه ویژه اقتصادی امیرآباد بهشهر (این بندر بزرگترین بندر استان بوده و دارای ۸ سکوی تخلیه و بارگیری است) و نقش آن در مبادله کالا با جمهوری های حاشیه دریای خزر و آسیای میانه.

۴- برخورداری از سیستم حمل و نقل ریلی.

۵- پتانسیل قوی در صنعت توریسم.

۶- وجود گمرکات بابلسر و ساری در استان.

۷- بالا بودن نرخ باسوادی در استان.

۸- همسایگی با کشورهای آسیای میانه و دسترسی به بازار آن (لازم به ذکر است که در صورت تشکیل بورس کالای کشاورزی در مازندران امکان معامله پنبه تر کمستان در کشور ایران و اتصال به بزرگترین بورس پنبه منطقه قابل امکان سنجی می باشد).

۹- ثبات سیاسی منطقه و اهمیت آن از لحاظ شکوفایی اقتصادی.

۱۰- وجود بنادر نکا و نوشهر و بنادر جدید خزر، فریدون کنار و بابلسر در توسعه اقتصادی منطقه.

۱۱- قرارگیری در مسیر کریدور حمل و نقل بین المللی شمال - جنوب.

۱۲- مزیت در حمل و نقل دریایی.

چالش ها

۱- نرخ نسبتاً بالای بیکاری در استان

۲- پائین بودن سرانه ظرفیت سردخانه ها و انبارهای ذخیره سازی گندم در استان

۳- آلودگی های زیست محیطی ناشی از جمع آوری و دفع غیر بهداشتی زباله

۴- کاهش ذخایر ماهیان خاویاری و کیلکا دریای خزر

۵- مشکلات رژیم حقوقی دریای خزر

۶- همسایگی با کشورهای آسیای میانه و داشتن مرز طولانی در حوزه دریای خزر

۷- سیل گیر بودن و رانشی بودن برخی از مناطق استان

راهبردهای بلند مدت

در سند ملی استان مازندران، راهبردهای بلندمدت که از طرح آمایش سرزمین استخراج گردیده است، در خصوص بخش کشاورزی مهار آب های سطحی، اصلاح الگوی مصرف و بهبود روش های آبیاری، افزایش بهره‌وری عوامل تولید و منابع تولید، نوسازی و زهکشی اراضی و توسعه فعالیت‌های نوین کشاورزی، دامی و آبزی پروری، تدوین ضوابط ویژه استفاده از عرصه‌ها و منابع طبیعی و زیست محیطی و کاهش آلودگی ها و نظارت مستمر بر اجرای آن، زمینه‌سازی برای شکل‌گیری بازار بورس کالا مورد توجه می‌باشد. در بخش صنعت توسعه صنایع با اولویت در صنایع پیوسته و وابسته (کشاورزی، شیلات و جنگل)، صنایع غذایی و دارویی، صنایع الکترونیک، شیمیایی و سلولزی، نساجی و پوشاک، ماشین آلات و تجهیزات تبدیلی و تکمیلی کشاورزی،

بسته‌بندی، صنایع نوین و پاک با فن آوری پیشرفته، توسعه و تجهیز شهرک‌ها و نواحی صنعتی، در بخش معدن فراهم نمودن زمینه‌های مناسب جهت سرمایه‌گذاری برای اکتشاف، تجهیز، توسعه، و بهره‌برداری از معادن استان و فرآوری تولیدات معدنی، در بخش صنعت گردشگری افزایش جذابیت‌های تولیدات و فعالیت‌های فرهنگی، تقویت جاذبه‌های گردشگری و ارتقای تعامل فرهنگی فراملی در راستای پذیرش گردشگر، توسعه تاسیسات زیربنایی و امکانات گردشگری و سیاحتی با توجه به قابلیت‌های عرصه‌های طبیعی جاذب گردشگر، تاکید بر آزادسازی و ساماندهی نوار ساحلی و بستر رودخانه‌ها و مجموعه‌های تفریحی و اقامتی و اختصاص آن به کاربری عمومی، در بخش بازرگانی و زیرساخت‌ها تقویت زیرساخت‌های لازم متناسب با توسعه فعالیت‌های بازرگانی خارجی، گسترش و تجهیز شبکه‌های جاده‌ای، ریلی، هوایی و تجهیز و توسعه بنادر استان، تقویت و تجهیز شبکه‌های مخابراتی استان و بالا بودن سطح پوشش نواحی، گسترش و تجهیز شبکه‌های مخابراتی و بالا بردن سطح پوشش نواحی، گسترش فن آوری اطلاعات و ارتباطات و تقویت نیروی انسانی مورد نیاز و در بخش عمران شهری تاکید بر توسعه عمودی و متراکم‌سازی در شهرها و اختصاص زمین‌های غیر کشاورزی برای ایجاد مناطق عملکردی خاص، تقویت مرکز استان و تجهیز آن به خدمات برتر منطقه‌ای، تجهیز سلسله مراتبی شبکه‌ای از شهرها، روستاها- شهرها و روستاهای مرکزی به خدمات اجتماعی و پشتیبان تولید و تاکید بر اعمال مدیریت لازم برای مقابله با حوادث غیر مترقبه طبیعی مورد اشاره قرار گرفته‌اند.

راهبردهای کوتاه و میان مدت

۱- با توجه به اهمیت ارتقای توان مبادلات تجاری خارجی در راستای جهش صادراتی و توسعه پایدار و همسایگی با کشورهای حوزه دریای خزر لزوم توجه به افزایش کمی و کیفی محصولات قابل مبادله ضرورت دارد.

۲- با توجه به برنامه تغییر الگوی مصرف مردم از پنج به سمت گندم ضرورت توجه به افزایش ظرفیت‌های ذخیره سازی به خصوص انبارهای ذخیره گندم بسیار مهم می‌باشد.

۳- با توجه به این که استان در برخی از محصولات کشاورزی مزیت نسبی دارد ضرورت افزایش ظرفیت سردخانه های استان با توجه به پائین بودن سرانه ظرفیت سردخانه های آن از متوسط کشور سبب کاهش ضایعات خواهد گردید.

۴- با توجه به این که استان مزیت نسبی در تولید مصنوعات چوبی داشته و در طی سال های اخیر در خصوص صادرات میلمان به کشورهای حوزه خزر گام های موثری برداشته است، ضرورت توجه به کیفیت این مصنوعات در راستای دسترسی به سهم بیشتری از این بازار در منطقه از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشد. در همین راستا اقدامات زیر قابل توجه می‌باشد:

● توجه به نیازها و سلیقه مشتریان در بازارهای مصرف.

● ضرورت توجه به بازاریابی و متشکل نمودن فعالیت‌های تولید در جهت سلاقی و نیازهای بازار.

۵- با توجه به مزیت استان در تولید گیاهان دارویی ضرورت توجه به افزایش سطح زیرکشت و بهبود کیفیت آن، توجه به بازاریابی و بسته بندی های مناسب قابل بررسی می‌باشد.

۶- با توجه به مزیت نسبی استان در زمینه نوغان‌داری به طوری که در حدود ۱۰ درصد از ابریشم تولیدی در کشور را به خود اختصاص داده است لزوم توجه به فرآوری این محصول در راستای افزایش ارزش افزوده و ایجاد اشتغال به خصوص در بخش بازرگانی آن امری ضروری می‌باشد.

۷- با توجه به مزیت استان مازندران در تولید و صادرات گل و گیاهان زینتی توجه به موارد زیر ضرورت دارد:

● برنامه ریزی در راستای شناخت سلیقه مردم کشورهای حوزه خزر و توجه به تولید گونه‌های قابل پسندتر در این کشورها.

● ارائه برنامه های آموزشی خاص به کشتکاران منطقه از طریق تنظیم پروتکل های همکاری با کشورهای پیشکسوت در این زمینه مثل «هلند»، نسبت به انتقال فن آوری توسعه و بهبود دانش فنی تولید کنندگان.

● توجه به بسته بندی و بازاریابی این محصولات.

● با توجه به این که استان مازندران (غرب استان) از استان های اولویت دار جهت احداث پایانه صادراتی گل و گیاه در کشور شناسایی گردیده است، لزوم هرچه سریعتر اجرایی شدن آن ضروری می نماید.

● ایجاد اتحادیه صادراتی گل و گیاه در استان.

۸- با توجه به مزیت نسبی استان در تولید و صادرات عسل ضرورت توجه به بازاریابی، بسته بندی مناسب در راستای شناساندن آن در صورت لزوم در کشورهای حوزه خزر و ایجاد اشتغال و افزایش ارزش افزوده آن و فرآوری آن در تولید سایر محصولات غذایی مهم می باشد.

۹- با توجه به اهمیت روزافزون حجم مبادلات تجاری و ترانزیت مواد نفتی در بنادر نوشهر و نکالزوم توجه به تاسیسات و تجهیزات لازم و انجام اقدامات ضروری در راستای تسهیل تجاری افزایش توریسم تجاری ضرورت دارد. در این راستا انجام اقدامات بایستی مورد توجه قرار گیرد:

● انجام اقدامات لازم در خصوص امکانات مورد نیاز جهت اقامت کنندگان.

● توسعه زیرساخت های بخش بازرگانی.

● اتصال کامل بندر نوشهر به راه آهن سراسری.

● تقویت و توسعه نهادهای بازرگانی و اقتصادی بین المللی نظیر ایجاد مرکز تجارت بین الملل در منطقه.

● امکان سنجی کاهش سود بازرگانی ترانزیت کالا از بنادر استان در راستای افزایش اشتغال و شکوفایی منطقه.

● امکان سنجی مبادله پنبه ترکمنستان در صورت تشکیل بورس کالا در استان در راستای اشتغالزایی در بخش بازرگانی و ایجاد رقابت.

۱۰- با توجه به امکان سنجی تشکیل بورس کالای کشاورزی در استان و اهمیت آن در تسهیل رقابت و بهبود کارکرد نظام بازار در توزیع و تولید محصولات کشاورزی بررسی اقدامات زیر ضروری است:

● تعیین اقلام قابل مبادله در بورس کالا با توجه به مزیت تولیدی و صادراتی منطقه از قبیل چای، دانه های روغنی و برنج.

● با توجه به مزیت نسبی استان در تولید و صادرات مرکبات با توجه به فسادپذیری این محصول ضرورت توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی در این زمینه به خصوص تولید کنسرنه و امکان ارائه آن در بورس با توجه به تجربه سایر کشورها در این زمینه بسیار مهم می باشد.

● اشاعه فرهنگ بورس کالا در استان در راستای جذب پس اندازهای راکد مردم و نقش آن در توسعه اقتصادی منطقه.

● با توجه به مزیت این استان در تولید و صادرات کیوی و با توجه به غیرقابل ارائه بودن این محصول (به شکل اولیه) در بورس کالا لزوم توجه به صنایع تبدیلی و فرآوری آن نیازمند بررسی است.

۱۱- با توجه این که استان مازندران از لحاظ سرانه تخلفات بازرگانی داخلی با توجه به جذابیت گردشگری آن جزو استان های دارای بیشترین تخلفات می باشد، لزوم توجه به ابزارهای کنترلی امری ضروری می باشد. در این خصوص موارد زیر قابل طرح می باشند:

● افزایش تعداد نظارت کنندگان بر واحدهای صنفی.

● لزوم توجه به ایجاد فروشگاه های زنجیره ای.

● تشویق واحدهای دارای سابقه خوب.

● ایجاد تسهیلات لازم در خصوص گرفتن پروانه کسب برای واحدهای فاقد پروانه کسب جهت کنترل و نظارت آن ها با توجه به زیاد بودن واحدهای صنفی فاقد پروانه کسب در استان.

۱۲- با توجه به این که آموزش نقش بسیار مهمی در افزایش و توسعه فرهنگ صادراتی در استان دارد و بازرگانان استان نیز بیشتر به مانند سایر بازرگانان کشور فاقد آگاهی های لازم و تخصصی می باشند ضرورت توجه به افزایش آگاهی های عمومی آنان ضروری است. در این خصوص موارد زیر قابل توجه می باشد:

● آموزش تجار و بازرگانان استان در قالب برنامه های کوتاه مدت آموزشی.

برگزاری کارگاه های آموزشی از طریق نمایندگی مرکز آموزش بازرگانی در سازمان بازرگانی استان.

● اشاعه استفاده از اینترنت، تجارت الکترونیک و کلاسهای آموزشی لازم در این زمینه.

● برگزاری کلاس های زبان با اولویت زبان های قابل کاربرد برای ارتباط با شرکای تجاری در منطقه.

● ایجاد و اجرای طرح اتوماسیون در راستای دولت الکترونیک

۱۳- با توجه به نارسایی های موجود در سازمان بازرگانی استان، توسعه و تجهیز فضای اداری مناسب بخش بازرگانی، نیروی انسانی متناسب و امکانات مربوطه اعم از سخت افزاری و نرم افزاری پیشنهاد می شود در این راستا اقدامات زیر به عمل آید:

● اجرای هرچه سریعتر طرح اتوماسیون کامل سازمان بازرگانی استان در راستای دولت الکترونیک.

● ایجاد زمینه برای توسعه تجارت الکترونیکی در استان.

● تقویت و تجهیز نقطه تجاری و سیستم جامع اطلاع رسانی در استان.

۱۴- با توجه به مزیت نسبی استان در تولید و صادرات ماهی و سایر فرآورده های حاصل از آن توجه به موارد زیر مهم می باشند:

● انتخاب بسته بندی های مناسب و بازاریابی صحیح به خصوص برگزاری نمایشگاه های لازم در جهت اشاعه فرهنگ مصرف ماهی و توجه به سلامت مصرف آن نسبت به گوشت قرمز.

● توجه به سلیق مشتریان و نیازهای بازار در خصوص تولید و صادرات ماهیان پرورشی.

● توجه به افزایش کمی و کیفی صنایع تبدیلی و تکمیلی تولید ماهی و فرآورده های حاصل از آن.

۱۵- با توجه به این که استان در تولید و صادرات قارچ صدفی دارای مزیت نسبی می باشد ضرورت توجه به اشاعه تولید و صادرات آن در راستای اشتغالزایی و افزایش ارزش افزوده آن ضروری می نماید. در این راستا موارد زیر پیشنهاد می شود:

● اشاعه مصرف قارچ در کشور و اطلاع رسانی در خصوص ارزش غذایی آن.

● برگزاری نمایشگاه های محلی، ملی و بین المللی و بهره گیری از تجارب کشورهای پیشرفته در تولید و صادرات آن و حتی امکان سنجی بهینه نمودن گونه های موجود در راستای هرچه بازار پسندتر نمودن این محصول.

● بسته بندی و بازاریابی مناسب و گسترش صنایع تبدیلی و تکمیلی آن.

● بررسی تنوع کاربردهای مصرف آن در صنایع غذایی و یا سایر صنایع.

● بررسی سلیق مشتریان در بازارهای هدف صادراتی در خصوص مهمترین کشورهای مصرف کننده این محصول در جهت صادرات این محصول.

۱۶- توجه به مشکلات تولید و صادرات چای استان در راستای کاهش مشکلات فعالان اصلی این بازار بسیار مهم بوده موارد زیر قابل بررسی می باشد.

● رفع مشکلات ساختاری این صنعت.

● بهینه نمودن گونه های قابل تولید در راستای هرچه بیشتر صادراتی نمودن محصول تولیدی در استان و استفاده از تجربه سایر کشورها.

● برگزاری نمایشگاه ها و جشنواره چای در مراکز اصلی تولید چای.

● برگزاری تورهای گردشگری در خصوص چگونگی فرآیندهای تولید چای در راستای ایجاد اشتغال و توسعه اقتصادی استان های عمده تولید کننده در کشور.

● افزایش عملکرد در هکتار زمین های زیر کشت چای از طریق استفاده از روش های به زراعی در راستای صادراتی نمودن این محصول.

● با توجه به این که استان دومین قطب تولید کننده چای در کشور می باشد، ضرورت توجه به منطقه ای نمودن بررسی مسائل و مشکلات آن با توجه به همجواری این دو قطب تولید کننده بسیار ضروری می نماید.

۱۷- با توجه به این که استان اولین قطب تولید کننده توتون و تنباکو در کشور می باشد، ضرورت توجه به مشکلات بازرگانی این محصول ضروری می نماید.

۱۸- با توجه به این که بیش از ۲۸ درصد از تولید مرکبات کشور به این استان اختصاص دارد و با توجه به این که این محصولات از اهمیت زیادی در سبد مصرفی

خانوارهای ایرانی برخوردار می باشد، ضرورت توجه به مشکلات بازرگانی داخلی و تنظیم بازار ضروری می نماید. در همین راستا موارد زیر قابل توجه می باشد:

- توجه به ذخیره سازی مناسب و توسعه سردخانه های لازم برای این امر.
- توجه به مواقع پر مصرف و اجرای سیاست های لازم در این زمینه به مانند سال ۱۳۸۴.
- توجه به صنایع تبدیلی و تکمیلی آن.
- برگزاری جشنواره مرکبات در فصول تولید و اشاعه گردشگری در این فصل.

مرکزی

معرفی استان

استان مرکزی با وسعتی معادل ۲۹۱۳۰ کیلومتر مربع، ۱/۸۲ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده و در حد فاصل ۴۸ درجه و ۵۷ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۴ دقیقه طول شرقی و ۳۳ درجه و ۲۳ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۳۵ دقیقه عرض شمالی واقع شده است. این استان از شمال با استان های تهران و قزوین، از غرب با استان همدان، از جنوب با استان های اصفهان و لرستان و از شرق با استان قم هم مرز می باشد. استان مرکزی از نظر تقسیمات کشوری دارای ۱۰ شهرستان، ۱۸ بخش، ۲۷ شهر و ۶۱ دهستان بوده که جمعیت آن در سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۷۵ معادل ۱۲۲۸۸۱۲ نفر است.

استان مرکزی از یک طرف بادشت های مرکزی و از طرف دیگر در محل زاویه چین خوردگی البرز و زاگرس واقع شده است و دارای آب و هوای نیمه بیابانی، معتدل و سرد کوهستانی می باشد.

استان مرکزی دهمین استان توسعه یافته کشور است. نقطه قوت استان در شاخص های اجتماعی با رتبه ۶ و نقطه ضعف استان در شاخص های نهادی با رتبه ۱۵ است. اولویت های سرمایه گذاری را در شاخص های زیر می توان ذکر نمود: سهم هزینه خوراک و سهم گوشت از هزینه خانوار شهری، درصد بیمه شدگان تامین اجتماعی و خدمات درمانی، شاخص امنیت مالی، شاخص امنیت جانی، شاخص امنیت روانی، تعداد تراکتور به مساحت اراضی کشاورزی، تعداد کمپاین به مساحت اراضی کشاورزی، سهم استان از مانده حساب های بانکی، سهم استان از ظرفیت سردخانه، تعداد مسافران فرودگاه ها و شرکت های بین المللی حمل و نقل.

نقاط قوت

- ۱- برخورداری از صنایع بزرگ، مادر و ویژگی های فنی و تخصصی منحصر به فرد (قطب های صنعتی اراک، ساوه و سازند) که بستر مناسبی را به منظور ایجاد صنایع پایین دستی و خوشه های صنعتی به وجود می آورد.
- ۲- برخورداری از موقعیت ممتاز جغرافیایی و همجواری با قطب های جمعیتی و صنعتی (تهران و اصفهان) و واقع شدن در کریدور حمل و نقل بین المللی شمال - جنوب و محورهای ارتباطی شرق - غرب کشور.
- ۳- واقع شدن در مسیر خطوط اصلی انتقال و تامین انرژی (نفت، گاز، برق) کشور و امکان بهره برداری از آن.
- ۴- وجود قابلیت های گسترده در زمینه تولید محصولات باغی، زراعی و دامی و پرورش گل و گیاه تزئینی با ارزش صادراتی گیاهان دارویی و ذخایر نادر گیاهی.
- ۵- وجود منابع و ذخایر معدنی، سنگ های ساختمانی و سولفات سدیم.
- ۶- وجود جاذبه های گردشگری و تفرجگاهی در محور دلیجان، محلات، خمین و سازند و کانون های گردشگری استان.
- ۷- وجود مراکز آموزشی و تحقیقاتی متنوع در بخش های اقتصادی و اجتماعی، وجود نیروی انسانی آموزش دیده و با تجربه، تجهیزات و فن آوری های صنایع استان.
- ۸- وجود فضای اجتماعی، اقتصادی امن و مناسب جهت جذب سرمایه های بخش خصوصی.

۱۰- یک پایانه فعال باربری، شش پایانه مسافربری، نود و شش شرکت و موسسات فعال باربری.

۱۱- وجود دو گمرک در سطح استان.

۱۲- وجود چهار شرکت بسته بندی کالا، هشت شرکت حق العمل کاری و تریکس و فعالیت هیات بازرسی و نظارت بر کالا.

۱۳- مکان دائمی برای نمایشگاه.

۱۴- وجود پنج مرکز اطلاع رسانی رایانه ای.

۱۵- دارا بودن مزیت در تولید محصولات باغی از قبیل انواع میوه های دانه دار (سیب، گلابی، به و...)، میوه های هسته دار (زردآلو، قیسی، آلبالو، هلو و...)، میوه های دانه ریز (انگور و توت فرنگی)، عمل آوری خشکبار (بادام، گردو، فندق)، کشت محصولات سردسیری از جمله زرشک و کشت محصولات نیمه گرمسیری از جمله انجیر و انار.

۱۶- ۵۹۳ کارگاه صنعتی با بیش از ده نفر کارکن در سطح استان وجود دارد که سهم آن از کل کشور ۳/۶۴ درصد بوده که ۵۶۰۴۶ نفر در این واحدها مشغول فعالیت بوده و ۵/۳۲ درصد از شاغلین کل کشور را شامل می شود.

۱۷- ۱۴ شهرک صنعتی در سطح استان فعال بوده که در رشته هایی نظیر صنایع غذایی، نساجی، سلولزی، شیمیایی، کانی غیر فلزی، فلزی و برق و الکترونیک، خدمات فعالیت دارد.

نقاط ضعف

۱- ضعف کمی و کیفی در شبکه ارتباطی دورن بالاخص شبکه حمل و نقل نواحی میانی با نواحی جنوب شرقی و شمال استان و اشباع حجم ترافیک برخی از محورهای اصلی استان.

۲- رشد ناهماهنگ بخش های اقتصادی، اجتماعی به ویژه ضعف رشد بخش خدمات اجتماعی، بازرگانی، شهری و خدمات پشتیبان تولید به رغم گسترش فعالیت های صنعتی در استان.

۳- نارسایی در توان جذب و نگهداری سرمایه های بومی و کارآفرینان و پایین بودن میل ماندگاری نیروهای متخصص استان.

۴- پایین بودن سطح سواد و بالا بودن سن نیروی انسانی بخش کشاورزی.

۵- آلودگی های ناشی از فاضلاب شهری و صنعتی در منابع آب شرب شهرهای اراک و ساوه و همچنین آلودگی هوا در اثر استقرار نامناسب فعالیت های آلاینده در محدوده شهری اراک که موجب عدم انطباق شرایط زیست محیطی شهر با استانداردهای مناسب گردیده است.

۶- کمبود و بیلان منفی آب و افت شدید سطح سفره های آب زیرزمینی در دشت های استان.

۷- کوچک بودن قطعات اراضی و پایین بودن مکانیزاسیون و بهره وری آب در بخش کشاورزی.

۸- کمبود و ضعف شدید خدمات و زیرساخت ها شهری.

۱۱- کمبود خدمات برتر در مرکز استان و نارسایی سلسله مراتب خدماتی در استان.

۱۰- وجود عوامل ناپایداری در منابع طبیعی از جمله تهدید بیابانزایی.

فرصت ها

۱- همجواری با استان های بزرگ صنعتی.

۲- همجواری با استان تهران به عنوان مرکز سیاسی - اقتصادی کشور.

۳- وجود صنایع بزرگ از جمله تراکتور سازی، ماشین سازی، پتروشیمی و ...

۴- وجود دو گمرک فعال در استان.

۵- وجود مرکز تولید گل در شهرستان محلات.

چالش ها

۱- کمبود آب با توجه به نیاز شدید بخش صنعت و کشاورزی به منابع آب.

۲- آلودگی شدید منابع و هوا با توجه به صنعتی شدن استان بخصوص شهر اراک.

هرمزگان

هده و جدانی

(فوق لیسانس اقتصاد، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی)

معرفی استان

استان هرمزگان در جنوب کشور و بین مدارهای ۲۵ درجه و ۲۴ دقیقه تا ۲۸ درجه و ۵۳ دقیقه عرض شمالی و ۵۲ درجه و ۴۴ دقیقه تا ۵۹ درجه و ۱۴ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ واقع شده است. مساحت این استان ۷۰۶۶۹ کیلومتر مربع است. از شمال شرقی با استان کرمان، از غرب و شمال غربی با استان های فارس و بوشهر، از شرق با سیستان و بلوچستان همسایه بوده و جنوب آن را آب های گرم خلیج فارس و دریای عمان در نواری به طول تقریبی ۹۰۰ کیلومتر در بر گرفته است.

بر اساس محاسبات انجام شده از سوی مرکز آمار ایران، جمعیت استان در سال ۱۳۸۴ حدود ۱۳۱۴۶۶۹ نفر برآورد شده است که ۵۶۷۰۱۹ نفر در مناطق شهری و ۷۴۷۶۵۰ نفر در مناطق روستایی سکونت دارند. استان هرمزگان دارای ۱۱ شهرستان (بندرعباس، میناب، بندر لنگه، بستک، رودان، جاسک، قشم، حاجی آباد، خمیر، گاویندی و ابوموسی)، ۲۱ شهر، ۷۶ دهستان، ۲۱ بخش و ۲۹۳۷ آبادی می باشد که از این تعداد ۲۰۳۷ آبادی دارای سکنه است.

این استان تحت تاثیر آب و هوای بیابانی بوده و دارای تابستان های طولانی و گرم و زمستان های کوتاه و ملایم است. تعادل آب و هوای استان تحت تاثیر توده های مختلف هوای شمال غربی و جنوبی قرار داشته و به طور کلی خشک و کم باران است.

نقاط قوت

- ۱- قابلیت صدور محصولات زراعی از جمله هندوانه، خربزه، پیاز، گوجه فرنگی، بادمجان، سیر، طالبی، حنا و سدر و نیز محصولات باغی از جمله خرما و فرآورده های آن، نارنگی، پرتقال، لیموترش و فرآورده های آن، لیموشیرین و گل گلابول.
- ۲- قابلیت صدور محصولات بخش شیلات از جمله میگو، انواع ماهی، صدف، خرچنگ، مرجان و ماهیان تزئینی.
- ۳- قرارگیری در سواحل خلیج فارس و نزدیکی به برخی از کشورهای طرف تجارت خارجی ایران مانند امارات متحده عربی و سایر کشورهای حوزه خلیج فارس.
- ۴- دارا بودن بنادر و اسکله های تخلیه و بارگیری فعال.
- ۵- دارا بودن مناطق آزاد تجاری از قبیل کیش و قشم.

نقاط ضعف

- ۱- عدم تخصیص اعتبار کافی و به موقع در خصوص طرح های دولتی به دلیل کمبود بودجه و تنگناهای ارزی.
- ۲- وجود مشکلات مربوط به اخذ وام و اعتبار بانکی برای بخش های خصوصی، دولتی و غیرانتفاعی، بالا بودن هزینه های اجرایی و رانتهای موجود دولتی (مثلاً شامل تخصیص ارزهای حمایتی برای خرید و تامین ماشین آلات).
- ۳- کاهش تمایل بخش خصوصی و تعاونی به ارتقاء سطح مشارکت های مستقیم مالی در طرح های صنعتی به دلایل مختلفی از قبیل سودآوری بالاتر بخش های خدماتی و مشاغل غیررسمی و نیز وجود مشکلات ساختاری و اجرایی بخش تولیدات صنعتی و کالاهای غیرنفتی.
- ۴- وجود مسائل و مشکلات توسعه صادرات صنعتی برای محصولات قابل صدور استان از جمله:
  - عدم سرمایه گذاری مناسب و کافی دولت در امر صدور تولیدات صنعتی.
  - پایین بودن ارزش افزوده برخی از تولیدات صنعتی (صنایع دستی).
  - عدم شناخت بازار مصرف خارجی.
  - ضعف امکانات حمل و نقل، انبار، بسته بندی محصولات کارگاه های صنعتی.
  - عدم استفاده از صرفه جویی های ناشی از مقیاس تولید.
  - ناچیز بودن سهم مناطق آزاد این استان در زمینه تجارت خارجی.

- ۲- ضعف پیوندهای اقتصادی، اجتماعی بین مناطق شمالی و جنوب شرقی با ناحیه میانی استان.
- ۴- عدم وجود فرودگاه و خطوط هوایی.

راهکارهای میان مدت و کوتاه مدت

- ۱- ساماندهی بخش بازرگانی داخلی استان از طریق شناسایی ظرفیت های خالی و تعداد واحدهای مورد نیاز برای هر یک از اصناف و حذف تداخل های بی رویه شغلی و صنفي و برگزاری کلاس های آموزشی و ترویجی برای کلیه اصناف و مشاغل در استان.
- ۲- کاهش نرخ بهره اعتبارات و اصلاح روند ارزیابی وثیقه های ارائه شده از سوی تولیدکنندگان و صادرکنندگان.
- ۳- تسهیل و تعجیل در اجرایی نمودن دستورالعمل ها و قوانین صادراتی مصوب و ابلاغی از سوی وزارت بازرگانی به منظور جهش صادرات استان.
- ۴- تقویت تشکلهای و اتحادیه های تخصصی کالایی و صادراتی در استان در زمینه های مختلف از طریق مشارکت نهادهای بخشی وزارت بازرگانی.
- ۵- ایجاد پایانه های صادراتی در گمرکات استان.
- ۶- برگزاری دوره های آموزشی برای اصناف (از جمله آموزش قوانین و مقررات صنفی و ...) به منظور تقویت بنیه علمی و تخصصی اصناف استان.
- ۷- راه اندازی خانه صنعت و معدن و اعزام هیات های تجاری به کشورهای مختلف دنیا به منظور گسترش تجارت و تعامل با سایر نقاط دنیا.
- ۸- بهبود کیفیت خدمات بازاریابی از قبیل حمل و نقل و انبارداری به منظور کاهش قیمت خرید محصولات از طریق حذف واسطه ها.
- ۹- با توجه به مزیت استان مرکزی در تولید و صادرات گل و گیاهان زینتی توجه به موارد زیر ضرورت دارد:
  - برنامه ریزی در راستای شناخت سلیقه مردم کشورهای همسایه و توجه به تولید گونه های قابل پسندتر در این کشورها.
  - ارائه برنامه های آموزشی خاص به کشتکاران منطقه از طریق تنظیم پروتکل های همکاری با کشورهای پیشکسوت در این زمینه مثل «هلند»، نسبت به انتقال فن آوری توسعه و بهبود دانش فنی تولید کنندگان.
  - توجه به بسته بندی و بازاریابی این محصولات.
  - با توجه به این که استان مرکزی از استان های اولویت دار جهت احداث پایانه صادراتی گل و گیاه در کشور شناسایی گردیده است لزوم هر چه سریعتر اجرایی شدن آن ضروری می نماید.
  - ایجاد اتحادیه صادراتی گل و گیاه در استان.

راهکارهای بلند مدت

- ۱- بستر سازی جهت ایجاد صنایع پایین دستی مرتبط با گاز، پتروشیمی، شیمیایی، معدنی و صنایع وابسته به آن ها با توجه به وجود این صنایع در استان.
  - ۲- مهار حداکثر روان آب ها و اعمال مدیریت بهینه در عرضه و تقاضای آب با اولویت آبخوان های با بیلان منفی و توسعه شبکه های آبیاری.
  - ۳- تکمیل زنجیره های تولید صنعتی، متناسب با قابلیت صنعتی استان و پیوند بنگاه های کوچک به واحدهای بزرگ صنعتی.
  - ۴- کمک به ایجاد و راه اندازی بازارهای منطقه ای، ساماندهی تجارت کالا و توسعه صادرات استان.
  - ۵- بهسازی و توسعه خدمات زیربنایی، به ویژه شبکه های ارتباطی زمینی و هوایی استان.
  - ۶- جلب سرمایه گذاری داخلی و خارجی و گسترش تعامل با بازارهای جهانی.
  - ۷- کاهش فقر و گرسنگی و بهره مندی همگانی از مواهب توسعه اقتصادی و اجتماعی.
- حمایت موثر از تشکیل و توسعه تعاونی ها و ایجاد و گسترش شهرک ها و مجتمع های تعاونی.

- ۱- عرضه سریعتر محصولات کشاورزی استان به بازار به عنوان نوبرانه در مقایسه با بسیاری از نقاط کشور (به دلیل برخورداری از ویژگی‌های منحصر به فرد استان از جمله وجود دشت‌های مساعد، آب هوای گرم و مرطوب و وجود برخی عوامل مساعد جوی).
- ۲- برخورداری از ظرفیت بالقوه سطح زیر کشت و تولید محصولات کشاورزی.
- ۳- برخورداری از بیشترین سطح زیر کشت و تولید خرما کشور.
- ۴- برخورداری از بیشترین سطح زیر کشت و تولید گل‌های شاخه‌ای از قبیل گلایول، آفتابگردان زینتی، تاج خروس و ...
- ۵- برخورداری از مزیت نسبی آشکار شده در تولید محصولات زراعی از جمله توتون و تنباکو، پیاز، گوجه فرنگی، سایر سبزیجات، هندوانه، خیار، سایر محصولات جالیزی و ذرت.
- ۶- برخورداری از مزیت نسبی آشکار شده در تولید محصولات باغی از جمله نارنگی، لیموترش، گریب فروت، لیموشیرین، نارنج، خرما و انبه.
- ۷- برخورداری از مزیت نسبی آشکار شده در تولید مواد معدنی مهمی چون سنگ آهن، سنگ چینی ساده، سنگ لاشه ساختمانی، سنگ آهک، مارن، کرومیت، خاک سرخ و مخلوط شن و ماسه.
- ۸- برخورداری از پتانسیل مناسب در زمینه جذب جهانگردان خارجی.
- ۹- برخورداری از امکانات زیربنایی از قبیل فرودگاه، راه آهن و مراکز اقامتی به منظور جذب توریسم.
- ۱۰- وجود چهار بازارچه مرزی جاسک، هرمز، میناب و کنگ در استان.
- ۱۱- موقعیت حساس استان به دلیل گسترش مناسب آن در نوار ساحلی خلیج فارس و دریای عمان به ویژه استقرار مرکز استان در یکی از حساس‌ترین نواحی خلیج فارس و نزدیکی به تنگه استراتژیک هرمز و دسترسی به آب‌های بین‌المللی.
- ۱۲- برخورداری از چهارده جزیره بزرگ و کوچک با پراکنش مطلوب، قابلیت‌های متفاوت، کارکردهای گوناگون تجاری، شیلاتی، صنعتی، نظامی، توریستی و نفتی.
- ۱۳- برخورداری از منابع غنی و تنوع زیستی در اکوسیستم‌های ساحلی و تنوع آب و هوایی همراه با تنوع پوشش گیاهی و وجود جنگل‌های خلیج عمانی، جنگل‌های مانگرو و مجموعه‌ای از ذخایر ارزشمند گیاهی و جانوری.
- ۱۴- نزدیکی با کشورهای ساحلی خلیج فارس و پیوند تاریخی، فرهنگی، اقتصادی و روابط گسترده پولی و مالی و مبادله کالا و فرهنگ با کشورهای مذکور.
- ۱۵- وجود ذخایر عظیم گاز و سایر معادن و منابع با ارزش اقتصادی و زمینه ساز توسعه صنایع مرتبط با آن.
- ۱۶- برخورداری از شرایط اقلیمی ویژه برای تولید محصولات صیفی در زمستان و توانایی تولید محصولات با ارزش صادراتی و گسترش کشت گلخانه‌ای.
- ۱۷- همجواری با منطقه پارس جنوبی و استفاده از این قابلیت برای ایجاد و توسعه پالایشگاه‌ها، صنایع و خدمات پشتیبان در نوار ساحلی و غرب استان.
- ۱۸- امکان ایجاد و گسترش مرکز توسعه بازرگانی به دلیل محوریت و نقش برتر این بخش و مزیت نسبی توسعه به دلیل تاسیسات عظیم بندری و شبکه‌های ترابری هوایی، دریایی و ریلی با عملکرد ملی و فراملی.
- ۱۹- برخورداری از ذخایر آبیان به ویژه امکانات گسترش و توسعه طرح‌های پرورش میگو و ماهی و توسعه صید صنعتی.
- ۲۰- حجم قابل توجه از روان آب‌ها و منابع سطحی آب و منابع توسعه خاک.
- ۲۱- برخورداری از جاذبه‌های گردشگری به دلیل دسترسی به سواحل، بنادر و جزایر زیبا و اکوسیستم ویژه ساحلی و دریایی مانند جنگل‌های حرا و ظرفیت‌های اقامتی نسبتاً خوب همراه با صنایع دستی و هنرهای بومی جذاب و امکانات ورزشی و تفریحات آبی.
- ۲۲- نیروگاه عظیم ۱۲۰۰ مگاواتی موجود و نیروگاه در دست ساخت ۱۰۰۰ مگاواتی سرخون.
- ۲۳- وجود مناطق آزاد تجاری و صنعتی در کیش و قشم و مناطق ویژه اقتصادی بندر شهید رجایی، کشتی‌سازی و معادن و فلزات و امکان استفاده از سرمایه‌گذاری خارجی در آن مناطق.

۲۴- وجود منابع قابل توجه پس‌اندازهای مردمی نزد بانک‌های استان.

۲۵- استقرار مجموعه‌ای از صنایع و زیرساخت‌ها بزرگ مانند پالایشگاه نفت و گاز، سیمان، آلومینیم و فولاد به عنوان زمینه ساز توسعه صنعتی استان.

چالش‌ها

- ۱- بالا بودن بار آلودگی نفتی در محیط زیست دریایی منطقه و خسارت وارده به منابع آبیان.
- ۲- فقدان سرمایه‌گذاری‌های لازم و کافی به ویژه در مناطق شرقی، غربی و شمالی استان از سوی دولت در زمینه ایجاد تاسیسات زیربنایی و زیرساخت‌ها و کمبود آن‌ها در نوار ساحلی و جزایر.
- ۳- ضعف جدی استان در برخورداری از سنت‌ها و نهادهای کارفرمایی به ویژه در بخش صنعت و خدمات مولد و سرمایه‌گذاری مشاوره‌ای و بیمه‌انگاری بخش خصوصی نزد جمعیت بومی استان.
- ۴- عدم برخورداری استان از شبکه‌های راه‌های مناسب و سریع درون‌استانی و بین منطقه‌ای.
- ۵- فقر فرهنگی و پایین بودن شاخص‌های توسعه انسانی در مقایسه با میانگین ملی و فقدان نیروی کارآمد، ماهر و متخصص بومی و به طور کلی ضعف مهارت‌های فنی و حرفه‌ای.
- ۶- پراکنش مراکز زیست و فعالیت همراه با عدم تعادل‌های درونی در توسعه منطقه، کمی جمعیت، ساختارهای بسته اجتماعی، فرهنگی، سنتی بودن و غیراقتصادی بودن شیوه‌های تولید روستایی.
- ۷- تقابل اشکال مدرن و سنتی زیست و فعالیت در همه‌جوه اجتماعی و اقتصادی.
- ۸- کمبود جاذبه‌های کافی برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و فقدان سیاست‌های مناسب تشویقی همراه با بالا بودن مخاطرات و هزینه‌های سرمایه‌گذاری.
- ۹- فقدان مراکز شهری و خدماتی قوی و توسعه یافته عرضه‌کننده خدمات برتر مطلوب و وابستگی به مراکز و کانون‌های رقیب شهری در داخل و خارج منطقه و به طور کلی ضعف شدید هرمزگان.
- ۱۰- قاچاق کالا، اعتیاد و گستردگی بخش غیررسمی.
- ۱۱- عدم برخورداری از جایگاهی ارزشمند در نظام صنعتی کشور.
- ۱۲- عدم توسعه یافتگی استان و عدم برخورداری از رشد مناسب به‌رغم سرمایه‌گذاری‌های انجام شده.
- ۱۳- پایین بودن میزان صادرات محصولات صنعتی و غیرنفتی استان.
- ۱۴- وجود مسائل و مشکلاتی در زمینه کشاورزی، از قبیل: پایین بودن سرمایه‌گذاری در زمینه صنایع تبدیلی و بسته‌بندی و نگهداری، پایین بودن کیفیت نیروی انسانی، شیوه عمل انحصاری عمده‌فروشان، کمبود اعتبارات بخش کشاورزی، نارسایی سیستم حمل و نقل، فاصله زیاد میان مراکز تولید و مصرف، عدم توجه به بازاریابی محصولات تولید شده و فقدان انبار و سردخانه مناسب برای نگهداری کالاهای فاسد شندی.
- ۱۵- وجود مسائل و مشکلاتی در زمینه صنعت، از قبیل: ضعف بنیان‌های صنعتی و کارفرمایی، بالا بودن هزینه تولید ناشی از عوامل و متغیرهای متعددی همچون کمبود مزیت نسبی در برخی از زمینه‌های صنعتی، اقلیم نامناسب، هزینه‌های سربار حمل و نقل و گرانی دستمزد نیروی کار و مواد اولیه، عدم گسترش صنایع پایه و صنایع تولید مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای ناشی از سرمایه‌گذاری محدود دولت و بخش خصوصی، محدود بودن بازار مصرف، عدم وجود شرکت‌های مشاوره‌ای، طراحی و مهندسی، ضعف و کمبود تجربه مدیریت صنعتی در بازاریابی و صادرات، کمبود کارگران و تکنسین‌های ماهر، رقابت بخش خدمات با بخش‌های غیر رسمی و اخذ عوارض متعدد از فعالیت‌های صنعتی.
- ۱۶- وجود مسائل و مشکلاتی در زمینه شیلات، از قبیل: کمبود زیربنای صیادی، کمبود تجهیزات نگهداری صید و امکانات برودی در شناورهای سنتی، توسعه نیافتگی شبکه‌های اسکله‌های ارتباطی در صیدگاه‌ها و بنادر صیادی، مشکل تامین آب در مراکز صید، مشکلات حمل و نقل، کمبود پناهگاه و آلودگی صیدگاه‌ها و سواحل دریا بدلیل

۱۷- وجود مسائل و مشکلاتی در زمینه استاندارد، نظارت و کنترل کیفیت کالا، از قبیل: کمبود نیروی انسانی متخصص و نیز کمبود امکانات و تجهیزات آزمایشگاهی در مورد صنایعی نظیر شیمیایی، غذایی، بسته بندی، نساجی و چرم، برق و الکترونیک، فلزات گرانبها، میکروبیولوژی، مکانیک و فلزشناسی و ...

۱۸- وجود مسائل و مشکلاتی از قبیل رسوب کانتینر در گمرکات، عدم کشش جاده ارتباطی بندرعباس و سیرجان برای تردد کامیونها و وسائط نقلیه سنگین، زمانبر بودن تاییدیه پروانه های گمرکی توسط نیروی انتظامی، کمبود نیروی متخصص و کارآمد در گمرکات استان و فقدان بانک اطلاعاتی در زمینه صادرات.

راهبردهای بلندمدت

بررسی های مختلفی در ارتباط با مسائل استان هر مزگان صورت گرفته است و در بین آن ها "سند ملی توسعه استان هر مزگان" مصوبه هیات وزیران اصلی ترین قابلیت ها و مهم ترین تنگناها و محدودیت های توسعه و مسائل اساسی استان را برمی شمرد و هدف های توسعه بلندمدت و راهبردهای حصول به این اهداف را ذکر می کند. سند مزبور توجه خود را بیشتر به مسائل زیربنایی معطوف می دارد (ضمیمه ارائه شده) که علی القاعده قبل از توسعه بازرگانی استان قرار می گیرند. یعنی ابتدا باید بر اساس سند توسعه استان اقدامات اساسی توسعه در استان آغاز شوند تا به تبع آن بخش بازرگانی حساسیت لازم را بیابد. معذالک موارد زیر در ارتباط با وظایف وزارت بازرگانی می تواند به عنوان راهبردهای کوتاه مدت و میان مدت از هم اکنون مد نظر قرار بگیرد.

راهبردهای میان مدت و کوتاه مدت

- ۱- اولویت دادن به افزایش کمی و کیفی محصولات مزیت دار در برنامه ریزی های توسعه بخش کشاورزی به منظور تسریع در نیل به هدف توسعه صادرات.
- ۲- تدوین برنامه های جامعی به منظور توسعه صادرات از سوی مناطق آزاد در این استان.
- ۳- افزایش و توسعه سرمایه گذاری های دولت در زمینه امور زیربنایی و عمرانی در مناطق آزاد این استان.
- ۴- ایجاد و توسعه مراکز مالی و اعتباری با توانمندی ها و قابلیت های بالا (به طوری که قادر به انجام عملیات برون مرزی باشند).
- ۵- تلاش در جهت حذف بوروکراسی و مراحل زاید اداری در مناطق آزاد استان.
- ۶- عطف توجه بیشتر به بهره برداری از مواد معدنی مزیت دار در جهت توسعه اشتغال و ایجاد درآمد در استان.
- ۷- عطف توجه بیشتر به بهره برداری و صادرات کرومیت و خاک سرخ در جهت توسعه صادرات غیر نفتی استان.
- ۸- ایجاد انبارهای مکانیزه با ظرفیت بالا در نقاط مختلف استان برای نگهداری کالاها.
- ۹- برنامه ریزی مناسب به منظور استفاده بهینه از امکانات و پتانسیل های استان در بخش های مختلف اقتصادی.
- ۱۰- توسعه صنایع تبدیلی و بسته بندی در بخش های مختلف براساس پتانسیل های موجود در استان.
- ۱۱- استفاده مناسب از امکانات موجود در مناطق آزاد تجاری- صنعتی در راستای اهداف اولیه آن.
- ۱۲- بهبود امکانات و پتانسیل های موجود برای تسریع در امر ترانزیت کالاها و کشورهای آسیای میانه و مرکزی از طریق بنادر اصلی استان.
- ۱۳- تلاش جهت شناخت معیارهای جهانی استاندارد به ویژه در مورد محصولات غذایی و نظارت دقیق بر اجرای آن.
- ۱۴- ایجاد تشکل های صادراتی و حمایت از آن ها.
- ۱۵- توسعه سیستم های اطلاع رسانی پیشرفته توأم با بکارگیری نیروهای متخصص در امر بازاریابی بین الملل.

ضمیمه: راهبردهای بلندمدت

۱- ایجاد شرایط و فرصت های مناسب برای سرمایه گذاران بخش های خصوصی و عمومی غیردولتی براساس اولویت های زیر:

● گسترش خدمات بازرگانی نوین با تاکید بر خدمات بانکی، بیمه، حمل و نقل و ترانزیت کالا.

● توسعه فعالیت های صنعتی با گرایش به تولید کالاها و صادراتی و خدمات مرتبط به ویژه توسعه صنایع انرژی بر، شیمیایی، کشاورزی، شیلات، صنایع دریایی، معدنی، پوشاک و صنایع پایین دستی مس و پتروشیمی و نفت و گاز.

● ایجاد ظرفیت های جدید و فرآوری محصولات در زیربخش های شیلات، آبریز پروری، محصولات جالیزی و کشت های خارج از فصل، دام و باغداری.

● گسترش تاسیسات و تجهیزات گردشگری در نوار ساحلی و کانون ها و عرصه های گردشگری.

● ایجاد و گسترش خدمات تخصصی و برتر با تاکید بر توسعه و خدمات پشتیبان تولید.

۲- تعادل بخشی و ایجاد پایداری در سازمان فضایی مراکز زیست و فعالیت توسط بخش دولتی با اولویت نواحی شرقی و غربی استان در زمینه های گسترش شبکه های ارتباطی سریع درون استانی و بین منطقه ای، طرح های تامین و انتقال آب به مراکز زیست و فعالیت و حفظ و احیای منابع طبیعی استان.

۳- حمایت از نهادهای کارآفرین و جلب سرمایه های خارجی با تاکید بر کارآفرینان محلی و سرمایه های بومی مستقر در کشورهای حاشیه خلیج فارس.

۴- گسترش روند شهرنشینی و بازرگانی در نظام خدمات رسانی به مراکز زیست و فعالیت استان براساس اولویت های زیر:

● ساماندهی مجدد ساختار اقتصادی، کالبدی منطقه شهری بندرعباس با رویکرد مرکز خدمات برتر منطقه ای در حوزه ساحلی جنوب کشور.

● شناسایی و تقویت کانون های جمعیتی مستعد برای توسعه شهری با اولویت مراکز شهری موجود در نوار ساحلی.

● توسعه و عمران نواحی روستایی استان با اولویت مراکز و مجموعه های روستایی دارای قابلیت توسعه.

● توسعه و عمران جزایر استان متناسب با نقش و عملکرد آن ها در ابعاد ملی و استانی و قابلیت های بالقوه توسعه آن ها مبتنی بر نتایج طرح های مطالعاتی از قبیل طرح جامع گردشگری، آمایش نوار ساحلی و جزایر و طرح های توسعه نواحی خاص.

● تکمیل و استقرار جامع مراکز بهداشتی و درمانی روستایی و خانه های بهداشت در چارچوب طرح گسترش شبکه استان.

● بازرگانی در نقش و عملکرد مناطق آزاد و مناطق ویژه اقتصادی با رویکرد خدمات هاب بندرعباس- قشم، توسعه خدمات برتر، فن آوری های نوین، سوخت رسانی به کشتی ها، ذخیره سازی نفت و همساز کردن محیط های پیرامون با این مناطق.

● ایجاد بسترها و زمینه های مناسب و شفاف سازی قوانین و مقررات مرتبط با جذب سرمایه های بومی و غیربومی در امر توسعه استان.

● ارتقای سطح دانش و افزایش اختیارات مدیران محلی و حمایت از نهادهای مدنی و صنفی غیردولتی در جهت تمرکززدایی در مدیریت و تقویت مشارکت مردم در فرآیند توسعه استان.

● ایجاد زمینه های مناسب برای جذب نیروی انسانی کارآمد و متخصص با اولویت جذب نیروهای بومی به ویژه در بخش های خدمات برتر استان.

۵- ایجاد منطقه پردازش صادرات در بندرعباس.

۶- احداث پایانه بار در حوالی بندر شهید رجایی.

۷- احداث اسکله جدیدی در اطراف بندرعباس برای اختصاص به امر صادرات.

۸- احداث نمایشگاه بین المللی در بندرعباس.

۹- ایجاد انبارهای مکانیزه با ظرفیت بالا در نقاط مختلف استان برای نگهداری کالاها.

۱۰- ایجاد سردخانه در بندرعباس.

- ۱۱- توسعه و فعال نمودن سیستم‌های پیشرفته اداری و مالی بازرگانان داخلی و خارجی.
- ۱۲- تغییر الگوی کشت محصولات زراعی و باغی به منظور توسعه کشت محصولات قابل صدور.
- ۱۳- ایجاد آمادگی جهت ورود به سازمان تجارت جهانی از طریق بهبود کیفیت محصولات و کاهش قیمت تمام شده آن‌ها به وسیله افزایش کارایی و کاهش هزینه‌ها.
- ۱۴- توسعه آموزش‌های موردنیاز و امکانات سخت افزاری به منظور بهره‌گیری از مزایای تجارت الکترونیکی.

همدان

رحمان سعادت

معرفی استان

استان همدان با وسعتی حدود ۱۹۳۶۸ کیلومتر مربع و جمعیتی برابر ۱۶۷۷۹۵۷ نفر (در سال ۱۳۷۵) جمعیت، در غرب ایران قرار گرفته است. این استان دارای ۸ شهرستان به نام‌های همدان، ملایر، نهاوند، تویسرکان، اسدآباد، کبودرآهنگ، بهار و رزن است. شهر همدان مرکز سیاسی اقتصادی استان در طول ۴۸ درجه و ۳۱ دقیقه و عرض ۳۴ درجه و ۴۷ دقیقه جغرافیایی واقع است و مساحت آن به ۹۰ کیلومتر مربع می‌رسد. شهرستان همدان از شرق به استان مرکزی، از جنوب به استان لرستان، از غرب به استان‌های کرمانشاه و کردستان و از شمال به استان‌های زنجان و قزوین محدود است. استان همدان از جمله استان‌ها و مناطقی است که زیبایی‌ها و جاذبه‌های بکر و منحصر به فرد طبیعت را در کنار آثار تاریخی، فرهنگی و بناهای با مانده‌ها دوران باستان یکجا به مسافران و علاقه‌مندان هدیه می‌کند و به همین دلیل همه ساله جمع کثیری از ایرانیانگردان و جهانگردان خارجی در ایام مختلف از جاذبه‌های توریستی و سیاحتی این استان دیدن می‌کنند.

این استان محصور در دامنه‌های شرقی زاگرس و ارتفاعات منفرد الوند از پر جاذبه‌ترین مناطق تاریخی، فرهنگی و سیاحتی ایران محسوب می‌شود و سالیانه افزون بر ۲ میلیون ایرانیگرد و جهانگرد خارجی از ۸۵۰ اثر تاریخی، فرهنگی و چشم‌اندازهای بی نظیر طبیعی این استان بازدید می‌کنند.

نقاط قوت

- ۱- داشتن مزیت نسبی آشکار شده در تولید محصولات سیر، گردو و کشمش
- ۲- وجود منابع غنی معدنی و کانی‌های غیرفلزی از قبیل خاک سرخ، مخلوط کوهی آهکی، شن.
- ۳- دارا بودن مزیت نسبی آشکار شده در تولید برخی از محصولات دامی از قبیل چرم و سالامبور.
- ۴- شرایط مطلوب و متنوع آب و هوایی به عنوان عامل سرعت دهنده روند توسعه.
- ۵- موقعیت مناسب جغرافیایی استان در غرب میانی کشور به عنوان محور ارتباطی مناطق مرکزی با منطقه زاگرس و واقع شدن استان در کریدور شرقی- غربی و محور شمال غربی- جنوب غربی کشور.
- ۶- وجود منابع آب و خاک مستعد فراوان.
- ۷- بهره‌مندی از توان بالقوه نسبتاً بالای معدنی، خصوصاً سنگ‌های تزئینی و ساختمانی با قابلیت‌های صادراتی.
- ۸- وجود روحیه مشارکت و نیروی کار ارزان و فراوان.
- ۹- بالا بودن فرهنگ اجتماعی به دلیل پیشینه طولانی شهرنشینی در استان.
- ۱۰- وجود صنایع دستی متنوع با قابلیت صادراتی.
- ۱۱- برخورداری از ۸۵۰ اثر تاریخی، فرهنگی و چشم‌اندازهای بی نظیر طبیعی.
- ۱۲- جایگاه ویژه استان به عنوان یکی از قطب‌های گردشگری و موقعیت شهر همدان به عنوان یکی از شهرهای فرهنگی- تاریخی کشور با اعتبار جهانی.

نقاط ضعف

- ۱- پایین بودن سطح سواد و مهارت در بخش‌های اقتصادی استان، از جمله در بخش صنعت.
- ۲- عدم گسترش امور زیربنایی استان.
- ۳- کمبود سرمایه انسانی متخصص، سنتی بودن شیوه تولید، ناهمگونی بافت اجتماعی و فرهنگی.
- ۴- ضعف بنیان‌های صنعتی و فقدان صنایع مادر و تبدیلی و پائین بودن سهم استان از توسعه.
- ۵- ضعف فرهنگ صادراتی در استان و عدم شکل‌گیری اقتصاد استان بر پایه صادرات
- ۶- کمبود تاسیسات گردشگری و خدمات رفاهی در استان.
- ۷- ضعف شدید و نارسایی‌های فراوان در زیرساخت‌ها بازرگانی استان همدان.
- ۸- پایین بودن سرمایه‌گذاری بخش دولتی و ضعف مالی بخش خصوصی.
- ۹- بیکاری گسترده و فزاینده و گسترش بخش غیر متشکل اقتصاد.
- ۱۰- کوچک مقیاس بودن زمین‌های کشاورزی و غالب بودن شیوه سنتی
- ۱۱- عدم تعادل در توسعه یافتگی نواحی مختلف استان و تمرکز شدید فعالیت‌های اقتصادی (به غیر از کشاورزی) در مرکز استان.

فرصت‌ها

- ۱- وجود فرهنگ و تمدن دیرینه، آثار باستانی، تنوع آب و هوایی، داشتن جاذبه‌های اکوتوریسم و طبیعت‌گردی و برخورداری از ظرفیت‌های میراث فرهنگی و توسعه توریسم تاریخی و فرهنگی.
- ۲- فراوانی نسبی آب و وجود دشت‌های بزرگ مستعد برای گسترش فعالیت‌های کشاورزی و آبی‌پروری.
- ۳- وجود مناظر زیبا طبیعی در استان‌ها مجاور و ترغیب گردشگران به تورهای که از استان همدان نیز بگذرند.
- ۴- دسترسی به بازارها پر جمعیت استان‌ها مجاور.
- ۵- برخورداری از شبکه مناسب راه و ترابری و فرودگاه بین‌المللی، قرار گرفتن در مسیر کریدور هوایی بین‌المللی.
- ۶- توانایی تشکیل سرمایه توسط بخش خصوصی ناشی از روحیه میل به پس‌انداز در مردم استان.

چالش‌ها

- ۱- عدم تناسب منابع آب با نیازهای استان به ویژه در رابطه با آب شرب و قابلیت‌های تولید کشاورزی.
- ۲- ضعف مراکز علم و تحقیقات.
- ۳- گسترش بی‌رویه واحدهای صنفی خرده‌فروشی در شهرها.
- ۴- خروج بی‌رویه سرمایه فیزیکی و انسانی از این استان.
- ۵- پایین بودن بهره‌وری نیروی کار و درآمد سرانه استان در مقایسه با میانگین کشور.

توصیه‌های سیاستی

- ۱- با توجه به ضعف دانش و مهارت تجار منطقه در بازاریابی بین‌المللی و عدم آشنایی آن‌ها با قواعد تجارت بین‌الملل پیشنهاد می‌شود آموزش تجار و بازرگانان استان در قالب برنامه‌های کوتاه مدت آموزشی و برگزاری کارگاه‌های آموزشی از طریق نمایندگی مرکز آموزش بازرگانی در استان اجرا شود.
- ۲- با توجه به کمبود سرمایه‌های انسانی و منابع پژوهشی استان پیشنهاد می‌گردد اعتبار لازم برای تقویت پشتوانه علمی برنامه‌های بازرگانی استان در موارد زیر تخصیص یابد:
- ۳- انجام مطالعات شناسایی مزیت‌های نسبی استان و همچنین شناسایی موانع زیرساختی بخش بازرگانی استان از طریق موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی و

۴- انجام مطالعات بازرگانی منطقه در تعامل تجاری با داخل کشور و کشورهای منطقه همسایه با نگاه آمایشی.

۵- با توجه به نارسایی‌های موجود در سازمان بازرگانی استان، توسعه و تجهیز فضای اداری مناسب بخش بازرگانی، نیروی انسانی متناسب و امکانات مربوطه اعم از سخت افزاری و نرم افزاری پیشنهاد می‌شود در این راستا اقدامات زیر به عمل آید:

۶- ایجاد طرح اتوماسیون سازمان بازرگانی در راستای دولت الکترونیک.

۷- ایجاد زمینه برای توسعه تجارت الکترونیکی در استان.

۸- تقویت و تجهیز نقطه تجاری و سیستم جامع اطلاع رسانی استان.

۹- در راستای توجه به مزیت‌های نسبی و معرفی کالاهاى مزیت دار به ویژه محصولات کشاورزی، معدنی و صنایع دستی استان، پیشنهاد می‌شود وزارت بازرگانی با همکاری دستگاه‌های مرتبط اقدامات زیر را به عمل آورند:

● برپایی نمایشگاه صنایع دستی و مواد معدنی.

● اختصاص اعتبارات لازم در خصوص پایانه‌های صادراتی کشاورزی، معدنی و صنایع دستی.

● ایجاد و احداث محل دائمی نمایشگاه‌های کالاهاى صادراتی در مرکز استان.

● تهیه بروشورهای تبلیغاتی کالاهاى صادراتی استان.

۱۰- به منظور سامان دهی توزیع کالا و خدمات در استان همدان و همچنین برای سوق دادن واحدهای توزیع سنتی به مدرن، پیشنهاد می‌شود اعتبار لازم برای توسعه فروشگاه‌های بزرگ-جامع و زنجیره ای و عمده فروشی و نمایندگی‌های مستقیم در سطح استان اختصاص یابد.

۱۱- همان طور که در بخش نقاط قوت استان اشاره شد بخش صنعت گردشگری بدلیل وجود جاذبه‌های طبیعی، سنتی و فرهنگی استان همدان از مزیت‌های این استان به شمار می‌رود، اما این استان به دلیل نبود کمبود امکانات زیرساختی بخش گردشگری از قبیل هتل، مهمانسرا، امکانات رفاهی و تفریحی و همچنین ناوگان حمل و نقل مسافربری در جذب گردشگر داخلی و خارجی موفق نبوده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود در جهت گسترش فعالیت‌های گردشگری، با همکاری دستگاه‌ها و سازمان‌های مرتبط، امکانات لازم برای توسعه فعالیت‌های بازرگانی و گردشگری، توسعه و تجهیز فضاهای و امکانات گردشگری، رفاهی و تفریحی به منظور جذب گردشگران داخلی و خارجی فراهم آید.

۱۲- با توجه به مزیت نسبی آشکار شده شهرستان‌های استان همدان در تولید محصولات کشاورزی و به تفکیک محصولات زراعی و باغی و با عنایت به کمبود صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی در شهرستان‌های استان همدان می‌توان با سرمایه‌گذاری بر روی صنایع غذایی که از این محصولات بدست می‌آیند، در جهت رشد و توسعه صنایع غذایی تبدیلی و تکمیلی و در راستای توسعه اقتصادی این استان گام‌های مؤثری برداشت.

۱۳- استان همدان با توجه به شرایط اقلیمی مناسب، توان بالقوه محیطی خوبی برای افزایش تولید سیر و گردو و صادرات به خارج از کشور را دارا می‌باشد. با استفاده از این استعداد طبیعی و محیطی و همچنین با ایجاد مراکز بسته بندی مناسب و استاندارد می‌توان عسل را به عنوان کالای صادراتی این منطقه معرفی کرد.

۱۴- ارتقاء کیفی صنایع دستی استان با هدف حضور جدی و مؤثر در بازارهای فراملی.

خراسان رضوی و از غرب با استان‌های سمنان و اصفهان همسایه است. استان یزد از لحاظ تقسیمات کشوری دارای ۱۰ شهرستان، ۲۰ بخش، ۲۳ شهر و ۵۱ دهستان است. برآوردها نشان می‌دهد که نرخ بیکاری استان در سال ۱۳۸۴ حدود ۱۲/۷ درصد بوده است. همچنین تولید ناخالص استان در این سال ۲۰۲۶۶/۲ میلیارد ریال بوده که سهم آن از کل تولید ناخالص ملی ۱/۲ درصد است.

تولید بخش کشاورزی استان در سال ۱۳۸۴ بالغ بر ۲۷۱۷۰۰ تن و سهم استان از تولید ناخالص داخلی ۲ درصد می‌باشد. سهم سطح زیر کشت محصولات زراعی استان در سال ۱۳۸۲ از کل کشور ۰/۴۹ درصد و سهم تولید محصولات زراعی در کل کشور ۰/۹۹ درصد می‌باشد. سهم زیر کشت محصولات باغی در این سال از کل کشور ۲/۸۹ درصد و سهم تولید محصولات باغی ۱/۳۲ درصد می‌باشد. اقلام عمده محصولات صادراتی استان عبارت‌اند از: بادام، گردو، انار، فرش دستباف، فرش ماشینی، عرقیجات گیاهی، سرب، روی، سیلیس و کائولن.

نقاط قوت

- ۱- همجواری با استان‌های بزرگ و مرکز کشور و برخورداری از شبکه‌های ارتباطی بین منطقه‌ای مناسب.
- ۲- استقرار در مسیر کریدور حمل و نقل بین‌المللی شرقی- غربی، شمالی- جنوبی
- ۳- برخورداری از ذخایر غنی و متنوع معدنی.
- ۴- توانایی به‌کارگیری انرژی‌های نو و تجدیدپذیر برای تامین برق (انرژی خورشیدی).
- ۵- برخورداری از پوشش شبکه مخابراتی و قرار گرفتن در کریدور بین‌المللی فیبر نوری.
- ۶- برخورداری از تنوع اقلیمی، ذخایر طبیعی، زیست محیطی و حیات وحش و وجود نادرترین گونه‌های گیاهی، جانوری و جاذبه‌های طبیعی، کوهستانی و کویر مرکزی و تاریخی (جاده ابریشم و...) به عنوان قابلیت توسعه فعالیت‌های گردشگری.

نقاط ضعف

- ۱- محدودیت منابع آبی و کیفیت نامناسب آب‌های سطحی و زیرزمینی.
- ۲- کمبود نزولات آسمانی، دوره خشکسالی طولانی و پراکنش نامناسب زمانی و مکانی بارشها و عدم وجود رودخانه‌های دائمی و افت سطح آب‌های زیر زمینی.
- ۳- تهدید و هجوم کویر، پیش روی بیابان و عدم توازن و پراکنش جمعیت در پهنه جنوبی استان.

فرصت‌ها

- ۱- برخورداری از شبکه‌های انتقال انرژی.
- ۲- وجود بسترهای مناسب اقتصادی- اجتماعی، فرهنگی و آموزشی برای جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی.
- ۳- برخورداری از وسعت زیاد مناطق حفاظت شده زیست محیطی کشور برای ایجاد مراکز پژوهشی و تحقیقاتی ملی زیست محیطی و ژنتیک.
- ۴- وجود بسترهای لازم توسعه صنعتی و اراضی بلامعارض برای توسعه و استقرار صنایع بزرگ و پذیرش جمعیت و فعالیت از استان‌های همجوار.

چالش‌ها

- ۱- ناکافی بودن جاذبه‌های لازم برای نگهداشت نیروی متخصص انسانی.
- ۲- کمبود تاسیسات و تجهیزات گردشگری و مراکز اقامتی.
- ۳- غیر استاندارد بودن مشخصات راه‌های اصلی و ترانزیتی در محورهای مذکور.
- ۴- رشد فزاینده تخلیه روستاهای کوچک.

راهبردهای کوتاه مدت در بخش بازرگانی

- ۱- کمبود افراد آموزش دیده بخصوص افرادی با آگاهی از روش‌های نوین تجارت (تجارت الکترونیک و...) باعث شده است این استان مستعد نتواند به حد کافی در این

یزد

بینا نوروزی

معرفی استان

استان یزد با مساحتی برابر ۱۳۹۲۸۵ کیلومتر مربع پس از استان‌های سیستان و بلوچستان، کرمان و خراسان رضوی، چهارمین استان بزرگ کشور از نظر مساحت است. جمعیت استان در سال ۱۳۷۵ برابر ۸۱۰۴۰۱ نفر بوده است. این استان از جنوب با استان‌های کرمان و فارس، از شرق با استان سیستان و بلوچستان، از شمال با استان

زمینه فعالیت نماید. بنابراین آموزش تجار به خصوص آموزش روش های جدید تجارت بازاریابی و تبلیغات بسیار مهم می باشد.

۲- کمک به راه اندازی سایت های بازرگانی چند زبانه در استان برای تولیدکنندگان و تجار استان.

تقویت دانشگاه های استان از لحاظ تاسیس رشته های مرتبط با بازرگانی و بازاریابی.

راهبردهای بلندمدت در بخش بازرگانی

- ۱- با توجه به وجود بسترهای لازم توسعه صنعتی و اراضی بلا معارض برای توسعه و استقرار صنایع بزرگ، توسعه صنایع شیمیایی، الکترونیک، غذایی و دارویی و کانی غیر فلزی با تاکید بر شکل گیری خوشه های صنعتی پیشنهاد می گردد.
- با عنایت به وجود نادرترین گونه های گیاهی، جانوری و جاذبه های طبیعی، کوهستانی و کویر مرکزی و تاریخی (جاده ابریشم و...) در این استان بهره گیری مناسب از جاذبه های فرهنگی، طبیعی، تاریخی و حیات وحش برای توسعه صنعت گردشگری پیشنهاد می گردد.
- ۳- با توجه به کمبود نزولات آسمانی و دوره خشکسالی طولانی مدت، انتقال آب از حوزه های همجوار شمالی به استان پیشنهاد می شود.
- ۴- با وجود محدودیت منابع آبی و کیفیت نامناسب آب های سطحی و زیر زمینی کنترل و ذخیره سازی آب های سطحی و تغذیه مصنوعی سفره های زیر زمینی پیشنهاد می گردد.
- ۵- توسعه کشت پسته و زیتون در نواحی میانی و جنوبی، گردو در شمال، فعالیت های متمرکز دام و طیور و کشت گلخانه ای در سطح استان.
- ۶- بالا بردن راندمان آبیاری به منظور توسعه فعالیت های جدید بخش کشاورزی در استان و ممانعت از توسعه فعالیت های کشاورزی با آب بری زیاد.

- ۱- لازم به ذکر است که شهرستان ارسباران، عجب شیر و چارواپماق به ترتیب در شهرستان های اهر، مراغه و هشترود منظور گردیده اند.
- ۲- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان آذربایجان شرقی.
- ۳- مستخرج از "سند ملی توسعه استان تهران" / مصوب هیات وزیران.
- ۴- عبارت اند از نسبت جمعیت فعال به کل جمعیت ۱۰ ساله و بالاتر.
- ۵- مستخرج از "سند ملی توسعه استان فارس" / مصوب هیات وزیران.
- ۶- مستخرج از "سند ملی توسعه استان هرمزگان" / مصوب هیات وزیران.

قم

الهام پیروز

معرفی استان

استان قم در سال ۱۳۷۵ از استان تهران جدا شد و به عنوان یک استان مستقل در تقسیمات کشوری شناخته شده است. این استان از شمال با استان تهران، از غرب با استان مرکزی، از جنوب با استان اصفهان و از شرق با استان سمنان هم مرز می باشد. این استان از نظر تقسیمات کشوری دارای یک شهرستان، ۵ بخش، ۵ شهر، ۹ دهستان و ۲۵۶ روستا می باشد. مرکز این استان شهر قم است که در مرکز استان و در موقعیت جغرافیایی ۵۰ درجه و ۲۵ دقیقه طول شرقی و ۳۰ درجه و ۲۸ دقیقه عرض شمالی واقع شده است.

آب و هوای استان به علت نزدیکی به دشت کویر و دریاچه نمک نیمه بیابانی و بیابانی می باشد. میانگین بارش سالیانه این استان ۱۹۰ میلی متر است که به دلیل دوری از منابع رطوبت، محصور بودن در خشکی و مجاورت با دشت کویر به طور مداوم با خشکسالی های شدید روبرو می باشد.

مساحت استان ۱۱۵۲۶ کیلومتر مربع است که ۶۸٪ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده است. جمعیت استان بر اساس آمارهای سال ۱۳۷۵ معادل ۸۵۲۰۴۴ نفر بوده که ۱/۵۴ درصد از جمعیت کشور را شامل می شود و از این تعداد ۹۱/۱۶ درصد در نقاط شهری و ۸/۸۲ درصد در نقاط روستایی استان ساکن می باشند.

استان قم دارای رتبه سیزدهم در شاخص های توسعه پایدار است، لکن این استان در دستیابی به ابعاد مختلف توسعه با نوسانی روبرو است و نقطه قوت استان در دستیابی به

شاخص های توسعه اجتماعی و نقطه ضعف آن در شاخص های اقتصادی و نهادی است که به ترتیب رتبه بیست و هشتم و هجدهم را داراست.

نقاط قوت

- ۱- وجود منطقه ویژه اقتصادی سلفچگان.
- ۲- دارا بودن مزیت نسبی در تولید برخی محصولات کشاورزی از جمله قیسی، فندق، انار و علوفه.
- ۳- جاذبه های گردشگری زیارتی و فرهنگی.
- ۴- وجود منابع معدنی و کانی های غیر فلزی.
- ۵- وجود مراکز علمی، دانشگاهی و حوزوی معتبر با توجه به مرکزیت شیعه در استان، و وجود مراجع بزرگ تقلید به منظور تربیت طلاب و فضایی علوم دینی برای جهان تشیع.
- ۶- وجود مراکز تولید صنایع دستی از جمله فرش دستباف، سفال و سرامیک، کاشی و معرق، منبت کاری، معرق چوب، سید بافی، گچکاری.
- ۷- وجود زیرساخت ها بازرگانی و ارتباطی مناسب از جمله نزدیکی به فرودگاه بین المللی امام خمینی، قرارگیری در مسیر جاده های شمال و جنوب کشور، وجود بزرگراه های ارتباطی، خطوط راه آهن متصل به پایانه های دریایی.
- ۸- دارا بودن مزیت در تولید محصولات زراعی از قبیل گندم، جو، لوبیا، سیب زمینی، پیاز، گوجه، دانه های روغنی.
- ۹- مزیت در تولید محصولات دامی از قبیل گوشت سفید، گوشت قرمز، پوست، عسل، شیر، تخم مرغ، کرک، مو و...
- ۱۰- وجود معادن غنی منگنز، سنگ گچ، آهک، نمک، سنگ های تزئینی ساختمانی، گرانیت و...
- ۱۱- وجود صنایع غذایی تبدیلی (ماکارونی، تنقلات و شکلات، بیسکوئیت، سوهان و گز)، صنایع تولیدی مواد شوینده و پاک کننده، پارچه فاستونی، انواع رنگهای ساختمانی، قطعات خودرو، لوازم خانگی، بهداشتی، منسوجات، کالاها و قطعات لوازم برقی، موکت، لامپ، پوشاک و تریکو، ظروف چینی.
- ۱۲- برخورداری از زیرساخت ها مناسب مخابراتی (فیبر نوری)، قابلیت های فن آوری اطلاعاتی و تولید نرم افزار.
- ۱۳- وجود دریاچه نمک و حوض سلطان و امکان استحصال فرآورده های معدنی و پرورش آبزیان زیست نمک.
- ۱۴- وجود ذخایر نفت و گاز شیرین منطقه البرز و سراج، امکان پذیرد ذخیره گاز و شرایط مناسب برای احداث تاسیسات نفتی پالایشگاه و پتروشیمی.
- ۱۵- وجود شرایط اقلیمی متنوع برای تولید انواع محصولات کشاورزی و امکان توسعه کشت های محصولات گلخانه ای.
- ۱۶- دارا بودن سه شهرک صنعتی که در مجموع ۳۶۹ واحد صنعتی با ۵۳۲۴ نفر شاغل مشغول فعالیت می باشند.

نقاط ضعف

- ۱- ضعف بنیان های صنعتی و فقدان صنایع اساسی و پایین بودن سهم استان از توسعه صنعتی کشور.
- ۲- شرایط نامناسب اقلیمی به ویژه کمبود نزولات جوی و تداوم خشکسالی ها.
- ۳- بیابانی بودن بیشتر وسعت استان و بالا بودن میزان فرسایش و تخریب منابع آب و خاک.
- ۴- کمبود تاسیسات مهار، ذخیره سازی و توزیع آب به فعالیت ها و مراکز زیست استان.
- ۵- کمبود امکانات تفریحی و مراکز مناسب تفریحی، فرهنگی، هنری و ورزشی.
- ۶- کمبود زیرساخت ها توسعه اقتصادی و بازرگانی استان.
- ۷- کمبود جدی آب (کاهش سطوح سفره های آب زیرزمینی، کاهش منابع آب و خاک از نظر کمی و کیفی و کمبود آب های سطحی) و کمبود آب آشامیدنی سالم و بهداشتی.
- ۸- فقدان بافت کالبدی منظم و ضعف زیرساخت ها خدماتی و حاشیه نشینی در شهر قم.
- ۹- شرایط سخت محیطی، وسعت اراضی بیابانی و پیشروی کویر.
- ۱۰- واقع شدن شهر قم بر روی گسل زلزله.

فرصت ها

- ۸- در بخش مربوط به راه های مواصلاتی استان، تکمیل و تعریض بزرگراه های قم تهران و قم گرمسار ضرورت زیادی دارد.
- ۹- گسترش نگرش صادراتی انواع سوهان و گز شامل:
  - آموزش بازاریابی بین المللی برای محصولات متنوع سوهان و گز.
  - بهبود شیوه های بسته بندی.
  - آموزش روش های صدور و بازاریابی.
  - آموزش روش های تبلیغ و معرفی.
  - ایجاد ارتباطات بازرگانی.
  - کمک به برگزاری نمایشگاه های خارجی سوهان و گز.
  - بهبود شیوه های بهداشتی تولید بر اساس استانداردهای قابل قبول کشورهای پیشرفته.

- ۱۰- آشنایی درود گران با سلیقه های مصرفی خارجی.
  - آموزش های بازاریابی بین المللی کالا های چوبی.
  - آموزش روش های صدور.
  - آموزش روش های تبلیغ و معرفی.
  - برگزاری نمایشگاه های کالا های چوبی برای خارجیان در داخل و خارج از کشور.

توصیه های سیاستی در قالب برنامه های بلند مدت:

- ۱- با توجه به نقش ترانزیتی در نظر گرفته شده برای استان قم، تقویت بنیان های مرتبط با این بخش در بلند مدت از جمله توسعه و گسترش راه های مواصلاتی (جاده ای- ریلی)، کمک به ایجاد و گسترش شرکت های حمل و نقل داخلی و خارجی فعال در ترانزیت، آموزش و راهنمایی کارکنان آن ها و انجام خدمات جانبی از جمله بازاریابی، ایجاد شرکت های بسته بندی نقش به سزایی دارد.
- ۲- وجود منطقه ویژه اقتصادی سلفچگان موقعیت بسیار مناسبی را جهت تقویت و توسعه فعالیت های اقتصادی و بازرگانی در اختیار استان قرار می دهد. استفاده از این موقعیت با توجه به امکانات مناسبی از جمله گمرک جهت ترخیص و صدور کالا که در مناطق ویژه اقتصادی وجود دارد، در کنار موقعیت استان این امکان را فراهم می آورد که بخش بازرگانی استان بیش از پیش فعال شود. برنامه ریزی بلند مدت جهت توسعه این منطقه از مواردی است که در برنامه ریزی های بلند مدت مورد توجه قرار گیرد.

- ۳- استان قم از دیر باز نقش مرکزیت و مرجعیت علوم دینی را در کشور بر عهده داشته است، حتی بعد از تحولات کشور عراق در نیم قرن اخیر و محدود شدن فعالیت های دینی و مذهبی در عراق، شهر قم که بعد از نجف اشرف در حوزه علوم دینی تشیع قرار داشت، مقام نخست را در حال حاضر دارا می باشد که ارتقای نقش استان در زمینه احیاء و توسعه فرهنگ و معارف اسلامی و علوم اهل بیت (ع) در سطح ملی و فراملی، توسعه شرکت های چاپ و نشر علوم و معارف دینی، ایجاد سایت های رایانه ای و بهره برداری از امکانات پیشرفته از جمله اقداماتی است که در بلند مدت لازم است به آن توجه شود.

- ۴- تمرکز بر فعالیت های فرآوری و صدور منگنز، کاتولین، نمک، گچ، آهک، سنگ های ساختمانی، مرمریت، گرانیت و ...

- ۵- استان قم یکی از مناطق عمده در تولید فرش دستبافت کشور است که با ۲۲۰۰ کارگاه تولید فرش و ۳۰۰۰ بافنده حدود ۱۰ درصد (۵۰ میلیون دلار) از صادرات فرش کشور را به خود اختصاص داده است. با عنایت به اینکه صادرات فرش مقام اول را در صادرات غیر نفتی کشور دارد، برنامه ریزی های بلندمدت جهت توسعه این صنعت و آموزش کارکنان این بخش، استفاده از فن آوری های جدید و پیشرفته به توسعه و شکوفایی این صنعت کمک خواهد نمود. در این ارتباط موارد زیر دارای اهمیت است:

- آموزش بازاریابی های بین المللی.
- آموزش روش های صدور فرش.
- آموزش روش های تبلیغات بین المللی شامل سایت اطلاع رسانی، بروشور، نمایشگاه فرش ...
- رفع نیازهای فنی تولید فرش ابریشم، کارگاه های آموزشی.
- توسعه الگوهای تولید فرش منطبق با تقاضای بین المللی.
- انجام بر خورد های مشابه در مورد سایر صنایع دستی.

- ۱- بر خورداری از فرودگاه و امکان توسعه ظرفیت ترابری هوایی در آینده نزدیک.
- ۲- امکان توسعه ظرفیت های ترانزیتی حمل و نقل کالا.
- ۳- وجود معادن غنی کانی های غیر فلزی و سنگ های تزئینی در استان که بیشتر به صورت فرآوری نشده صادر می شوند (منگنز، مرمریت سفید دانه، سنگ لاشه (ساختمانی، موزائیکی)، آهک، گچ، کاتولین، سولفات سدیم، باریت، نمک (آبی و سنگی)، ماسه بادی.
- ۴- بر خورداری از ظرفیت های فرهنگی مذهبی بالا و داشتن جاذبه های توریست زیارتی (مرقد مطهر حضرت معصومه و مسجد جمکران).
- ۵- پیشینه قوی در تولید صنایع دستی به ویژه فرش و سفال.
- ۶- همسایگی با استان های قوی صنعتی از جمله تهران، اصفهان و مرکزی.

چالش ها

- ۱- مجاورت با کویر مرکزی و دریاچه نمک.
- ۲- خشکسالی های مداوم و نداشتن آب و خاک مناسب جهت کشاورزی.
- ۳- فقدان قلمرو جغرافیایی مناسب برای استان و عدم امکان توزیع و بارگذاری مناسب جمعیتی و فعالیت های خدماتی.
- ۴- کمبود تاسیسات و امکانات اقامتی و رفاهی برای زائرین و گردشگران.
- ۵- کمبود آب مورد نیاز برای شرب و توسعه بخش صنعت و کشاورزی.
- ۶- ناهنجاری های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی ناشی از مهاجرت های بی رویه به استان.

توصیه های سیاستی

- الف: توصیه های سیاستی در قالب برنامه های کوتاه مدت و میان مدت
- ۱- از آنجا که استان قم از نظر موقعیت جغرافیایی دارای موقعیت استراتژیک و چهارراهی می باشد و با عنایت به اینکه استان قم با استان های تولیدی از جمله تهران، اصفهان و مرکزی همسایه بوده و منطقه اقتصادی سلفچگان در محدوده آن واقع شده است، می تواند در فعالیت های صادرات مجدد ایفای نقش کند. بدین معنی که استان قم می تواند با واردات کالا های تولیدی استان های مجاور و ایجاد مراکز بسته بندی، کالاهای مورد نظر را جهت مصرف به سایر استان ها و یا کشورها صادر نماید.

- ۲- توسعه و حمایت از تولیدات صنایع دستی از جمله فرش دستبافت با عنایت به پیشینه تولید فرش در استان قم و همچنین قابلیت فرش استان قم جهت صادرات در راستای توسعه صادرات غیر نفتی و هدایت این صنعت به سمت نیازهای بازارهای جهانی و ایجاد بازارچه های مرتبط با صنایع دستی.

- ۳- وجود مرقد حضرت معصومه و مسجد جمکران زمینه های گردشگری زیارتی را در اختیار استان قرار می دهد که جهت استفاده از این موقعیت لازم است تا مراکز اقامتی و رفاهی مناسب در اختیار گردشگران استان قرار داده شود.

- ۴- از دیگر نقاط قوت استان قم وجود مراکز دینی و به خصوص حوزه علمیه قم است که جزو مراکز اصلی مذهب شیعه می باشد. اقامت مراجع بزرگ شیعه در این شهر سبب حضور طلاب و دانشجویان علوم دینی در شهر قم شده است. نشر کتب و سایر تولیدات علوم دینی (که در حال حاضر شامل نرم افزارهای رایانه ای می باشد) از دیگر زمینه های اقتصادی استان قم به شمار می رود.

- ۵- در بخش صنعت با توجه به موقعیت استان (که با مسائلی مانند کمبود آب روبه رو می باشد و آب در صنایع به خصوص صنایع مادر نقش به سزایی دارد) دارای محدودیت هایی است. از جمله فعالیت هایی که استان قابلیت توسعه آن را داراست، می توان به بهره برداری، استحصال و فرآوری ذخایر دریاچه نمک قم، توسعه خوشه های صنعتی در ارتباط با صنایع فلزی، قطعه سازی، شیمیایی و سلولزی، صنایع تبدیلی کشاورزی، زمینه سازی برای ایجاد و توسعه صنایع بزرگ غیر آلاینده و کم آب بر اشاره نمود.

- ۶- با وجود منابع گاز در منطقه به خصوص منطقه سراج، زمینه سازی جهت استخراج و بهره برداری از گاز و ایجاد پالایشگاه جهت تصفیه و صدور آن به استان های همسایه ضروری است.

- ۷- وجود منطقه ویژه اقتصادی سلفچگان در استان قم از عوامل مهم توسعه استان محسوب می شود. توسعه این منطقه، ایجاد مراکز و امکانات زیربنایی و تاسیسات شهری و اقامتگاهی می تواند به شکوفایی منطقه کمک کند.